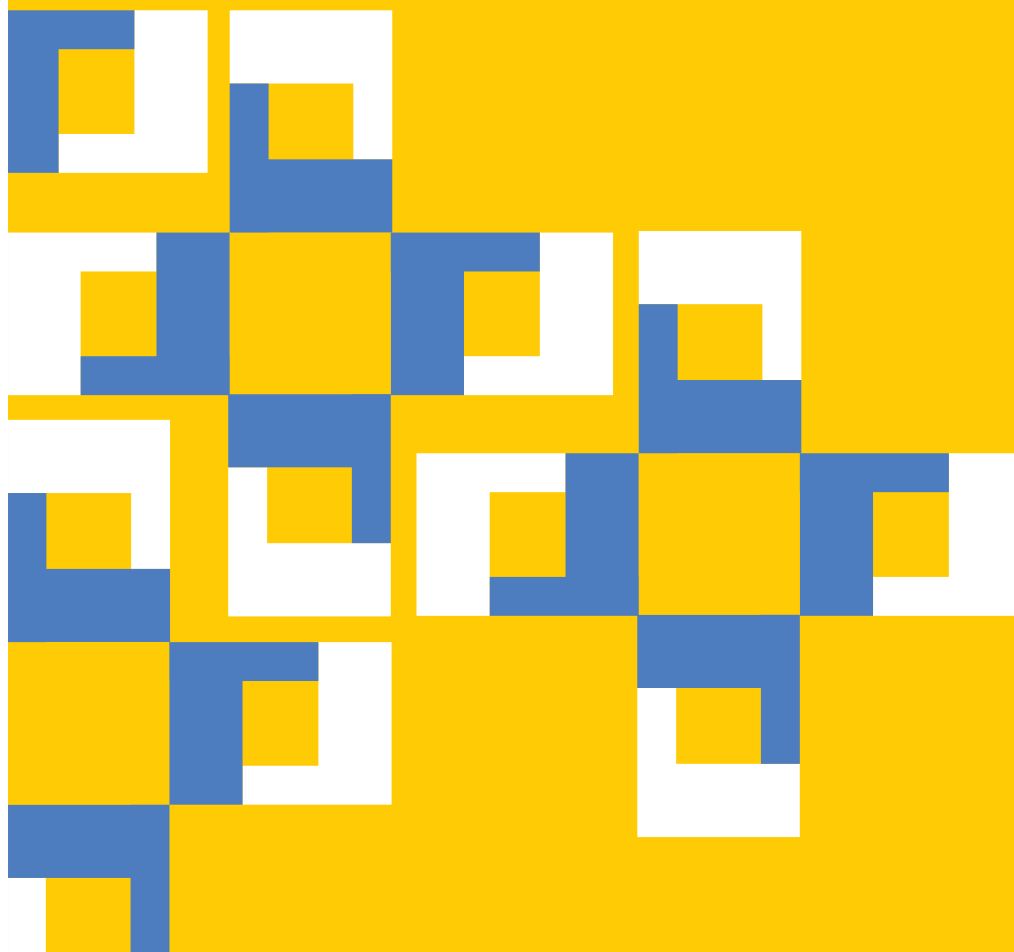

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі
моніторингових матеріалів
з обраних регіонів України

2024

ВИПУСК 12.
ЛИПЕНЬ – ВЕРЕСЕНЬ
2024 РОКУ

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі
моніторингових матеріалів
з обраних регіонів України

КИЇВ – 2024

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ. Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України. **ВИПУСК 12. ЛИПЕНЬ – ВЕРЕСЕНЬ 2024 РОКУ** / Український незалежний центр політичних досліджень. Київ. Листопад 2024. 43 с.

Цей звіт підготувала команда Українського незалежного центру політичних досліджень у межах діяльності Національної платформи стійкості та згуртованості. Ця громадянська ініціатива започаткована в лютому 2018 року (попередня назва – Національна платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію»).

Діяльність Національної Платформи спрямована на посилення національної стійкості України. Шлях до цього – забезпечення діалогових практик у суспільстві, надання пропозицій владі у виробленні відповідних політик, зокрема щодо стійкості та соціальної згуртованості, а також забезпечення суспільної обізнаності в цих процесах. Ініціатива реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу в межах проекту «Забезпечення стійкості України в умовах зростання ризиків та наслідків війни».

Звіт базується на даних про події в 11 областях України, що мають значення для формування політики національної стійкості. Відбір областей здійснено на основі аналізу процесів згуртованості мешканців Донецької, Луганської, Херсонської, Харківської, Запорізької, Миколаївської, Одеської, Івано-Франківської, Чернівецької, Львівської і Закарпатської областей унаслідок розгортання воєнних дій. Для збору даних ми вирізняємо тимчасово окуповані території, прифронтові та звільнені території, території, що розташовані в умовному тилу.

УНЦПД висловлює подяку за надані матеріали учасникам Регіональної мережі Національної платформи стійкості та згуртованості – Дмитрові Арабаджієву, Тамарі Астаховій, Діані Бариновій, Дементію Белому, Миколі Яцкову, Ігорю Доцякові, Михайлові Золотухіну, Наталії Нечаєвій-Юрійчук, Олені Ніжельській, Андрію Романенкові, Зеновію Сірику.

Укладачі звіту – Світлана Горобчишина (текст), Світлана Конончук (загальна редакція)
Літературна редакторка – Мар'яна Добоні
Дизайнер – Сергій Буравченко

Координація проекту – Ольга Коваленко, Іван Вартовник, Анна Іщук, Валерія Скворцова.

Зміст цієї публікації є цілковитою відповідальністю авторів і не обов'язково відображає офіційну позицію Європейського Союзу.

Публікація доступна на сайті Національної платформи стійкості та згуртованості <http://national-platform.org/> та сайті УНЦПД www.ucipr.org.ua.

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ	05
РЕЗЮМЕ	06
I. ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ	11
1. Зміни в системі управління	11
1.1. Рішення окупаційної влади	11
1.2. Доступ до публічної інформації	14
2. Гуманітарна ситуація	15
2.1. Фільтраційні дії окупаційної влади	15
2.2. Дії окупаційної влади щодо рекрутингу в збройні формування	15
3. Робота над ідентичністю	16
3.1. Зміни в стандартах освіти	16
3.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	18
II. ПРИФРОНТОВІ ТА ЗВІЛЬНЕНІ ТЕРИТОРІЇ	19
1. Зміни в системі управління	19
1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості	19
1.2. Доступ до публічної інформації / інформаційна безпека	23
2. Робота над ідентичністю	23
2.1. Зміни в стандартах освіти	23
2.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	24
2.3. Свобода віросповідання	25
3. Спільна справа	25
3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи	25
4. Зміни в соціальній структурі	26
4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю	26
4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування	26
III. УМОВНО ТИЛОВІ ТЕРИТОРІЇ ПІД УПРАВЛІННЯМ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ	27
1. Зміни в системі управління	27
1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості	27
2. Робота над ідентичністю	29
2.1. Зміни в стандартах освіти	29
2.2. Мовна політика	30
2.3. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	30
2.4. Свобода віросповідання	31
2.5. Національні меншини	32
3. Спільна справа	33
3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи	33
3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами	35
4. Зміни в соціальній структурі	36
4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю	36
4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування	36
4.3. Потреби добровольців територіальної оборони. Реагування. Мобілізація	37
МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ	39

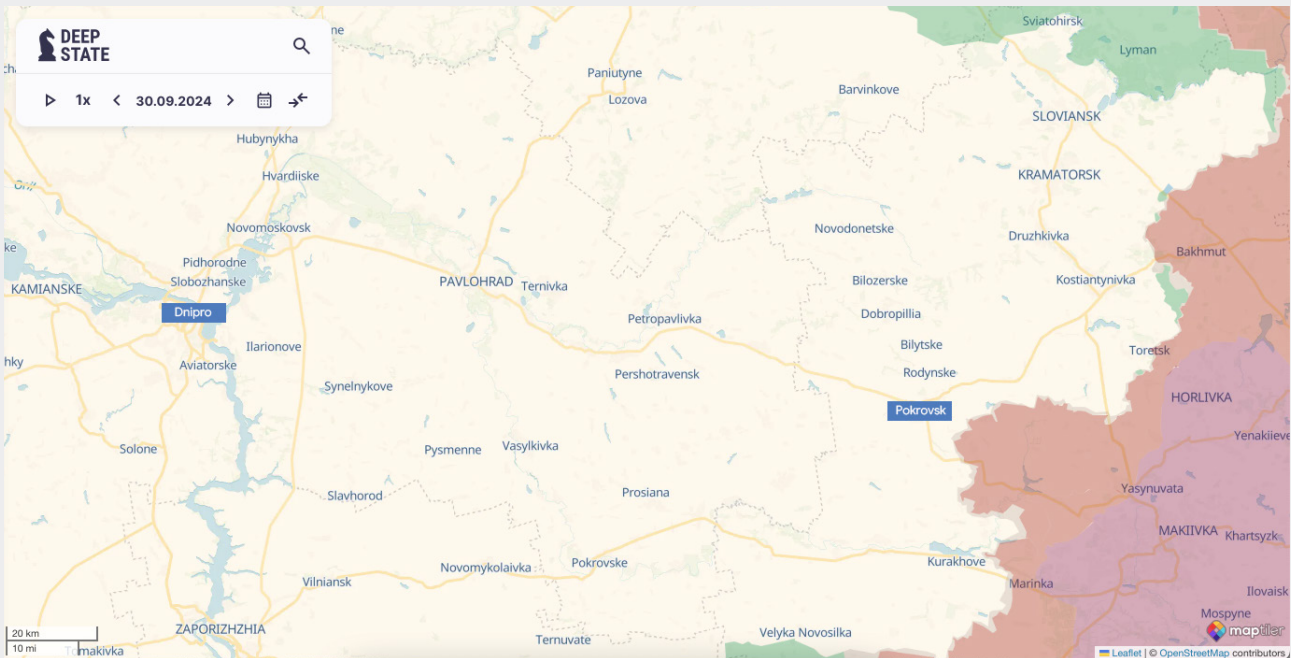
СКОРОЧЕННЯ

АЕС	атомна електростанція
БПЛА	безпілотний літальний апарат
ВПО	внутрішньо переміщена особа
ГЕС	гідроелектростанція
ЗСУ	Збройні Сили України
КАБ	керована авіабомба
МАГАТЕ	Міжнародне агентство з атомної енергії
ОВА	обласна військова адміністрація
ОДА	обласна державна адміністрація
ООН	Організація Об'єднаних Націй
РФ	Російська Федерація
СЕС	сонячна електростанція
ТЕЦ	теплова електростанція
ТОТ	тимчасово окупована територія
ТЦК та СП	територіальний центр комплектування та соціальної підтримки
ФОП	фізична особа-підприємець
ЦНАП	центр надання адміністративних послуг
ЮНІСЕФ	Дитячий фонд ООН

РЕЗЮМЕ

Ситуація на фронті

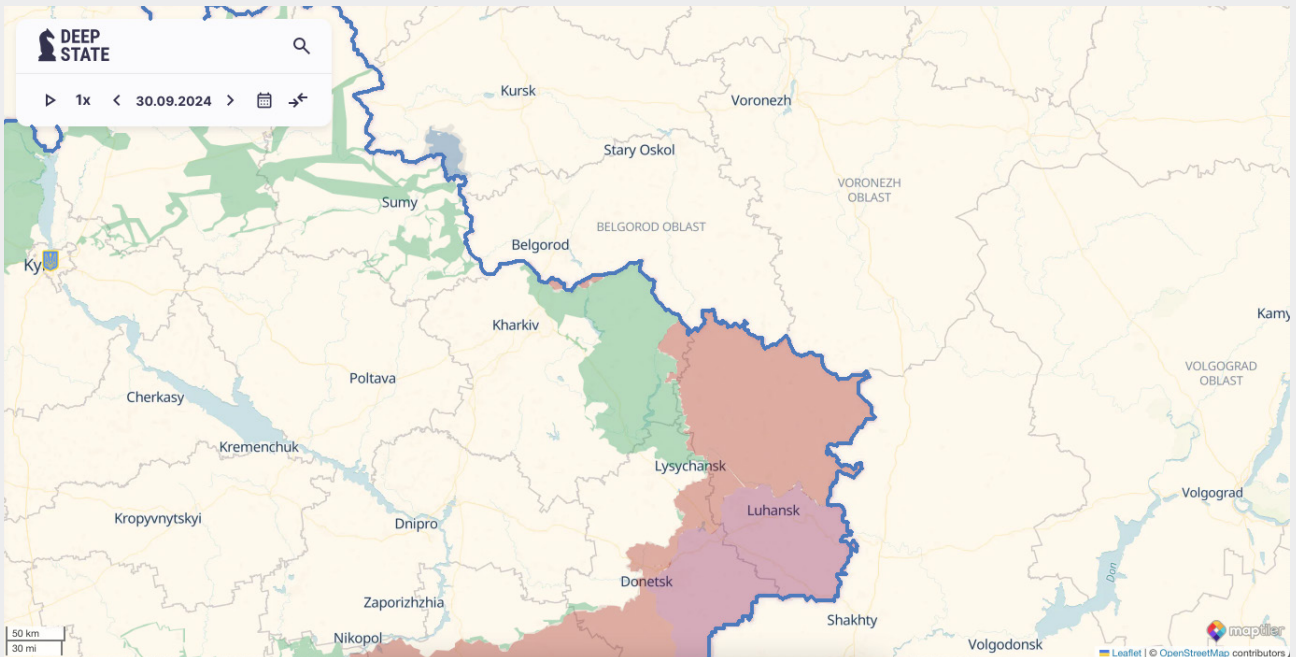
Улітку 2024 року тривали складні бої. На території України найбільше бойових зіткнень у вересні сталося в напрямку Покровська в Донецькій області, але Сили оборони стабілізували ситуацію й сповільнили просування ворога. Проте йому вдалося захопити місто Українськ (з 25 вересня Генеральний штаб ЗСУ [перестав подавати](#) інформацію про його оборону) і почати рух на Селидове, щоб сформувати позиції для наступу на Покровськ і Мирноград поруч.

Покровськ – основний напрям атаки росіян у Донецькій області в липні – серпні 2024 року. Джерело – Deep State

Ще одним напрямком на Донеччині, на якому російські війська сконцентрували наступальний потенціал у другій половині вересня, був Вугледар. Агресор з усіх сил намагався перетнути канал «Сіверський Донець – Донбас», що дозволить йому закріпитися на новому плацдармі.

У Харківській області окупанти продовжували активні дії для захоплення Вовчанська, Куп'янська та Липців.

Зона окупації в Харківській і Луганській областях станом на 30 вересня 2024 року. Джерело – Deep State. Зеленим кольором позначені звільнені території, синім - плацдарм ЗСУ в Курській області.

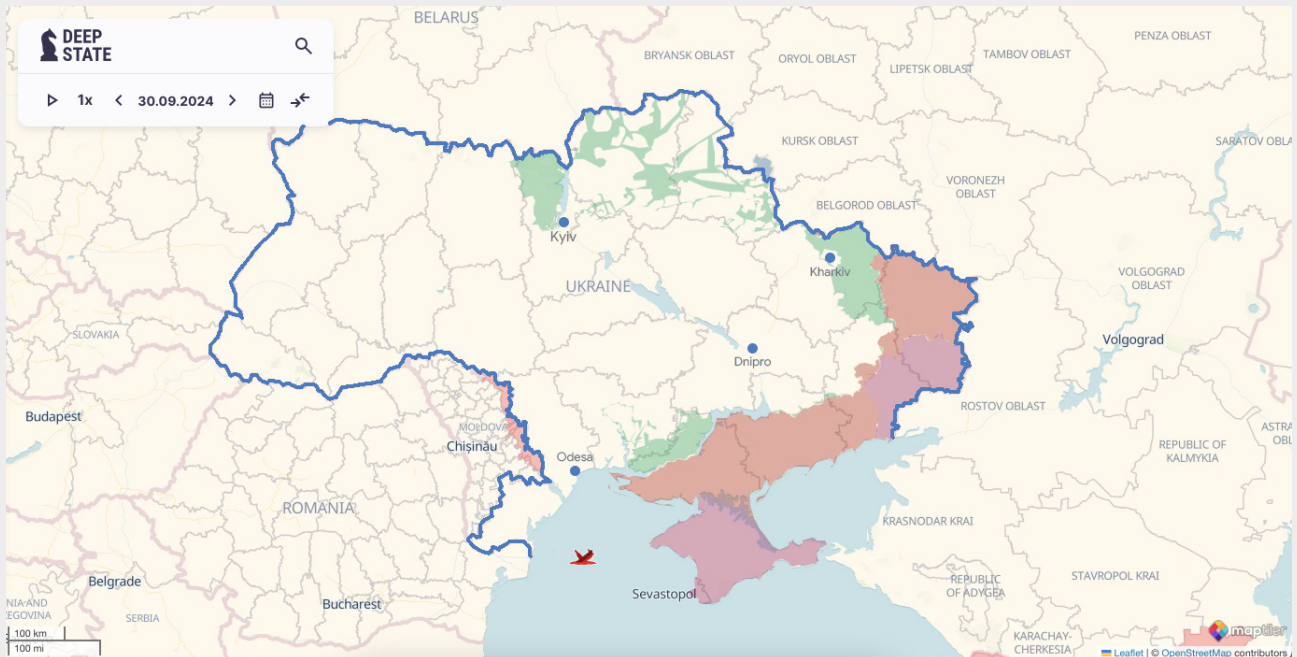
У серпні ЗСУ **провели** контрнаступальні дії, попри чисельну перевагу супротивника у співвідношенні 2,5:1, та відвели пряму загрозу з напрямку села Макіївка Луганської області, розташованого неподалік від Донецької й Харківської областей.

6 серпня 2024 року ЗСУ ввійшли на територію **Курської області** в Росії. Відтоді в регіоні тривають бої. Влада Курської, Брянської та Білгородської областей Росії запровадила режим контртерористичної операції на своїй території. 12 серпня Київ уперше підтвердив, що ЗСУ проводять наступальну операцію в Курській області. Головнокомандувач Олександр Сирський заявив, що станом на 20 серпня ЗСУ контролюють понад 1 260 кв. км території та 93 населені пункти в Курській області. Ця операція змусила росіян переглянути їхні оперативні плани щодо створення так званої «санітарної зони» на території України та загалом формує нову диспозицію для переговорів між Україною і Росією.

Протягом липня – вересня в прифронтових областях суттєво погіршилися безпекові умови, зросла кількість обстрілів населених пунктів як поблизу лінії фронту, так і тих, які розташовані на значній відстані від зони активних бойових дій. Керовані авіабомби **стали** протягом року одним із найнебезпечніших інструментів Росії у війні проти України. Спочатку вони використовувалися для атак безпосередньо на лінії фронту, але із часом їхній радіус дії значно зріс. КАБи почали вражати прифронтові міста, такі як Харків і Суми, а у вересні агресор зміг дістатися навіть до Запоріжжя, загрожуючи цивільному населенню.

Улітку на Херсонщині військові дії набули нових рис. Окупанти змінили тактику, що призвело до суттєвого збільшення нападів на мирних мешканців, зокрема за використання дронів. Російські війська проводили атаки, які можна порівняти із сафари на цивільних людей. Цілями ставали не лише окремі громадяни, а й працівники швидкої допомоги, рятувальних служб. Так, уранці 4 вересня росіяни вчергове атакували Україну ракетами. Серед цілей опинився **Львів**. Загибло 7 людей і близько 50 було госпіталізовано, пошкоджено понад 70 житлових будинків у центрі міста.

Нападники системно нищили транспортну й портову інфраструктуру Одещини. Від початку повномасштабного вторгнення росіяни 33 рази обстріляли порти в містах Одеса, Південне (до 2024 – Южне), Чорноморськ, Ізмаїл і Рені.

Карта окупованих Росією територій України станом на 30 вересня 2024 року. Джерело – Deep State

Тимчасово окуповані території

Протягом липня – вересня російська влада продовжила інтегрувати захоплені українські землі у свою загальнодержавну систему управління, виділяючи нові кошти «на розвиток» цих територій і водночас витісняючи місцевих колаборантів «справжніми росіянами» з Російської Федерації.

Окупанти продовжували політику тиску, залякування та терору проти місцевих жителів, а в прифронтовій зоні посилювали фільтраційні заходи. Російські загарбники також відбирали житло в тих, хто був змушений покинути свою домівку, оскільки не всі власники могли зареєструвати своє майно в російському реєстрі.

З 1 липня на окупованих Росією територіях України більше не можна отримати російське громадянство за спрощеною процедурою, що діяла з 11 липня 2022 року відповідно до указу Владіміра Путіна, а із 1 січня 2025 року жителі без російського паспорта отримають статус іноземних громадян або осіб без громадянства.

Напасники продовжували незаконно привласнювати українські підприємства й ресурси. У вересні пішов експорт вугілля із захоплених шахт Донеччини та Луганщини через найбільший на Азовському морі Маріупольський морський торговельний порт.

Серед нових тенденцій спостерігалось посилення заходів із залучення місцевих чоловіків у Збройні сили Російської Федерації, зокрема розгортання мобільних пунктів і розвішування рекламних плакатів із закликами вступати в російське військо.

Окупанти зосередилися на імітації розбудови регіонів, незважаючи на критичний брак водопостачання й поступове згорання програм відновлення житла; натомість розпочинали проекти іпотечного будівництва, які не розв'язують нагальних потреб місцевих жителів і створюють серйозні гуманітарні й соціальні виклики для населення цих територій, оскільки більшість окупованих населених пунктів або повністю знищена, або її не планують відновлювати.

Окупаційна влада докладала максимум зусиль для русифікації всіх процесів на окупованих територіях. Перш за все акцент робився на впровадженні російських стандартів освіти та пропаганді. Багато уваги було приділено організації роботи з молоддю – проведенню різноманітних культурних, наукових, освітніх заходів, кожний із яких містив пропагандистський складник. У школах насаджували милітаризм і культ пошани до окупантів та колаборантів, відкривали класи військ національної

гвардії Росії для виховання майбутніх офіцерів (кадетські класи) і починали викладати нові предмети, такі як моральні основи сімейного життя, спрямовані на мілітаризацію та ідеологічну індоктринацію молоді ідеями «руського міра». Росіяни продовжували вивозити дітей із ТОТ, організовуючи їх «оздоровлення» в анексованому Криму та різних регіонах Росії.

Введення державного регулювання цін на окупованих територіях стало спробою контролювати економічну ситуацію й забезпечити підтримку дій Росії серед населення.

Прифронтові та звільнені території

Протягом літа – на початку осені в прифронтових громадах значно погіршилися безпекові умови, переважно через збільшення обстрілів населених пунктів.

Значна кількість населених пунктів зазнала серйозних руйнувань, що призвело до втрати житла, інфраструктури та основних послуг, проте люди часто відмовлялися від евакуації, побоюючись не знайти роботу та житло в інших громадах, тим паче, що державна допомога для вимушених переселенців скорочується.

Підготовка до опалювального сезону в умовах війни стала критично важливим завданням для прифронтових регіонів, де рівень готовності котелень і тепломереж залишався низьким через постійні обстріли. Щоб забезпечити мешканців теплом, місцева влада активно шукала міжнародну допомогу, додаючи запит на газопоршневі когенераційні установки й зарядні станції для критичної інфраструктури.

Мобілізація до ЗСУ залишалася проблематичною. Війна тиснула на ринок праці, підприємства (у тому числі стратегічні) потерпали від значної нестачі кадрів.

Відсутність адекватної реакції влади на численні публікації в медіа про корупцію та розкрадання коштів, зокрема виділених на відновлення інфраструктури, збільшувала недовіру до влади серед населення та підвищувала ризики політичної нестабільності. Центральна влада, що посилила свій вплив в областях через створення військових адміністрацій, замість того щоб ініціювати відкриті обговорення, обирала тактику замовчування проблем і подання «позитивних» новин, які не відповідають реальному стану справ.

Служба безпеки України та прокуратура концентрувалися на викритті прихильників «руського міра».

Програму «Відновлення» було розширено для громадян, чії домівки пошкоджені або зруйновані в прифронтових територіях і зонах активних бойових дій. З урахуванням безпекової ситуації місцеві комісії тепер можуть обстежувати об'єкти на тих територіях, де доступні державні електронні інформаційні ресурси. Водночас мешканці Луганщини, територія якої майже повністю окупована з липня 2022 року, не отримували компенсацію за зруйноване чи пошкоджене житло, оскільки комісія не мала доступу для огляду.

Великі площі земель залишалися замінованими й потребували рекультивациі і відновлення екосистем.

Умовно тиллові території під управлінням українського уряду

Посилення системи енергозабезпечення – один із пріоритетів місцевої влади напередодні осінньо-зимового періоду. Місцева влада сподівалася на допомогу міжнародних партнерів і рішення центральних органів для забезпечення енергетичної стійкості й уникнення відключень критично важливих об'єктів. Проте на загальнодержавному рівні бракувало ефективних механізмів стимулювання громад до енергетичної автономності й підвищення енергоефективності.

Також серед основних напрямів діяльності органів влади та місцевого самоврядування залишалася підтримка ЗСУ та ВПО. Вони систематично спрямовували фінансові ресурси й організовували допомогу для ЗСУ, водночас звітуючи про ці заходи в соціальних мережах і на офіційних вебсайтах.

Воєнні дії суттєво обмежували експорт аграрної продукції через порти Одеської області, що негативно позначалося на економіці регіону та всієї країни загалом. Через невизначеність і високі ризики знижувалася інвестиційна привабливість, що відповідно стримувало розвиток малого й середнього бізнесу.

Зростала суспільна втома від війни, поширення в соціальних мережах критики рішень місцевої влади про розподіл ресурсів і неефективне використання коштів.

У західних регіонах позитивною тенденцією було активне перейменування вулиць, площ і провулків, пов'язаних із радянським минулим, що громади загалом підтримували. Важливим аспектом формування нової ідентичності стало також увіковічення пам'яті про героїв російсько-української війни через відкриття алей слави та меморіалів. Однак у південних областях процеси декомунізації та дерусифікації викликали суспільні дискусії та поляризацію, що вимагає виваженої державної політики.

Тиллові регіони продовжували приймати значну кількість вимушених переселенців, що збільшувало навантаження на житлове, соціальну та медичну інфраструктуру. Постійний стрес від війни, а також труднощі із житлом і працевлаштуванням погіршували психологічний і фізичний стан населення, що потребує посиленої соціальної підтримки та медичної допомоги.

Мобілізаційні практики ТЦК та СП часто порушували не лише етичні, але й правові норми. Це викликало негатив і навіть спротив із боку населення, а також знижувало довіру до армії та системи влади. Фіксувалися спроби незаконного перетину кордону, ухилення від призову та колабораціоністська діяльність.

I. ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ

1. Зміни в системі управління

На окупованій частині Донецької області протягом моніторингового періоду не відбулося суттєвих змін у політичному й суспільному житті. Окупаційна влада продовжила інтеграцію окупованих територій у правову й адміністративну структуру Росії, зокрема шляхом ліквідації так званих «міністерств та відомств «ДНР». Водночас інформація про діяльність так званих «місцевих адміністрацій» була майже повністю відсутня в публічному просторі. Основні інформаційні ресурси бойовиків фокусувалися на загальноросійських новинах, фактично ігноруючи місцеві події.

1.1. Рішення окупаційної влади

Вплив мешканців Донеччини на ухвалення будь-яких управлінських рішень і можливість узагалі брати участь у діяльності органів влади продовжували зменшуватися, що характерно і для інших ТОТ України. Так, у липні було [скасовано](#) так званий «ценз осілості» для представників від так званих «ДНР», «ЛНР», окупованих частин Запорізької та Херсонської областей у Раді Федерації РФ до 2030 року. На відміну від інших суб'єктів Російської Федерації, ці території можуть представляти люди, які не «жили останні 5 років із висування на цій території чи мають загальний період проживання там понад 20 років». Фактично бути представником окупованих регіонів у Раді Федерації може будь-який громадянин Росії, навіть той, хто не має жодного стосунку до цих територій.

26 липня стало відомо, що окупанти затвердили [структуру виконавчих органів](#) окупованої частини Херсонщини, адміністративним центром якої став Генічеськ, і [граничну кількість](#) службовців, що працюють у цих структурах. Виконавчу владу реалізують «губернатор», якому підпорядковуються п'ять управлінь і два представництва (при уряді РФ та в Криму), та «уряд», який керує шістьнадцятьма міністерствами, двома управліннями та однією службою.

Гранична кількість службовців в окупаційних структурах становить 926: 853 – у незаконних виконавчих органах і 73 – в «інших державних органах». Найбільша кількість штатних одиниць записана в адміністрації «губернатора» та «уряду» Херсонської області – 168.

2 вересня 2024 року президент РФ своїм указом «Про внесення змін до Указу Президента Російської Федерації від 29 грудня 2022 року № 972 “Про додаткові соціальні гарантії особам, спрямованим (відрадженим) на території “Донецької Народної Республіки”, “Луганської Народної Республіки”, Запорізької області, Херсонської області та членам їх сімей”» [пообіцяв](#) додаткові соціальні гарантії тим росіянам, які переїдуть на ТОТ України. Ідеться про захоплені райони Донеччини, Луганщини, Запоріжжя, Херсонщини та Криму. Тепер соціальні гарантії мають поширюватися і на фізичних осіб-підприємців, а не тільки «відбудовників» за службовими відрадженнями з різних російських установ. Основна сила залучається для цивільного і військового будівництва.

>> ПАСПОРТИЗАЦІЯ

[1 липня](#) на окупованих Росією територіях України закінчився строк дії отримання російського громадянства за спрощеною процедурою. За даними представників окупаційної влади, на території Херсонської області було видано понад 240 тис. російських паспортів.

Як повідомляє Центр національного спротиву, з 1 січня 2025 року жителі ТОТ, які не мають російського паспорта, **отримають** статус іноземних громадян або осіб без громадянства. Наразі росіяни **створюють** «реєстр іноземців», які перебувають у країні «незаконно», – до нього гауляйтери погрожують внести українців, що відмовляються отримувати паспорт РФ.

Після внесення до цього «реєстру» *«українцю на його рідній землі буде заборонено керувати автомобілем, користуватися банківськими послугами, реєструвати власність, укладати та розривати шлюби, а також оформляти дітей у дошкільні та навчальні заклади»*, повідомляють у Центрі національного спротиву.

>> ЗАПОРІЗЬКА АЕС

Ризик аварії на тимчасово окупованій Запорізькій АЕС залишається значним, доки Україна не відновить контроль над об'єктом. 11 серпня ввечері пожежа охопила одну з градирень станції, яка відповідає за охолодження води з ядерного блока, проте вогонь не загрожував самим ядерним об'єктам, оскільки градирня розташована за кілометр від найближчого реактора. Водночас неясно, що саме спричинило пожежу, оскільки вибухонебезпечного обладнання там не мало бути. Енергоатом **підкреслив**, що через окупацію й непрофесійне управління російської адміністрації системи АЕС поступово деградують, що підвищує ризики більш серйозних інцидентів у майбутньому.

Генеральний директор МАГАТЕ Рафаель Гроссі на брифінгу 4 вересня **назвав** ситуацію на Запорізькій АЕС *«крихкою та нестабільною»*, оскільки станція протягом повномасштабної війни вже вісім разів опинялася на межі знеструмлення.

На 68-й сесії Генеральної конференції МАГАТЕ **було схвалено** резолюцію «Ядерна безпека, захищеність та гарантії в Україні», яку підтримали 65 країн. У резолюції наголошується, що всі українські атомні станції, включаючи Запорізьку АЕС, повинні функціонувати під повним суверенним контролем України, а також міститься заклик до негайного виведення російських військових та іншого персоналу РФ із території Запорізької АЕС і повернення її під контроль української влади для забезпечення безпеки.

>> НЕЗАКОННЕ ПРИВЛАСНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ / РЕСУРСІВ

Окупаційна влада продовжувала незаконно привласнювати українські підприємства та ресурси. У вересні було офіційно **оголошено** про початок експорту вугілля із захоплених шахт Донеччини та Луганщини через Маріупольський морський торговельний порт, найкраще облаштований на Азовському морі.

Узагалі окупаційна влада після захоплення Маріуполя активно використовувала порт для відвантаження викраденого майна. Наприклад, з початку року через порт до Сирії й Туреччини **було відправлено** 88 тис. т українського зерна. Крім того, порт активно використовувався для вивезення металолому – його збирання й перероблення стали однією з вагомих галузей економіки окупованих територій. Щоб збільшити обсяги вивезення металолому, у Маріуполі запланували збудувати електрометалургійний завод для його перероблення. Територію для цього було нещодавно **виділено** спеціальним розпорядженням так званого «голови «ДНР».

Російські загарбники також організували вивезення зерна з ТОТ Луганщини до Ірану, **повідомив** Центр національного спротиву. За його інформацією, для цього налагоджено новий логістичний маршрут, зокрема аграрну продукцію перевозять потягами з Луганщини до Каспійського моря, а звідти – до Ірану.

>> ІНФРАСТРУКТУРНЕ БУДІВНИЦТВО

1 липня **стало відомо**, що російський уряд затвердив програму підтримки сільських територій на захоплених землях. Голова уряду РФ Міхалі Мішустін **заявив**: *«Цього року на виконання таких завдань у федеральному бюджеті передбачено 70 мільярдів рублів, їх зараз отримують 85 регіонів країни. Ми поширимо дію програми на «ДНР», «ЛНР», Запорізьку та Херсонську області»*. Росіяни стверджували, що їхня програма має на меті забезпечити жителів ТОТ житлом, підведенням водо- і газопостачання, ремонтом доріг, облаштуванням громадських просторів, а також створенням об'єктів охорони здоров'я та освіти, умов для занять спортом.

На окупованих територіях Донеччини акцент поступово зміщувався з «відновлення житла» та інфраструктури на «реалізацію інвестиційних проєктів для будівництва житла в межах програми пільгової іпотеки». Однак реалізувати такі проєкти можна лише в кількох містах області, потенційно привабливих для покупців, зокрема в Донецьку та Маріуполі.

Ця програма вочевидь орієнтована на мешканців Росії або місцевих колаборантів, які інтегрувалися в окупаційну систему влади. Проблема в тому, що на окупованих територіях практично відсутня промисловість і робочі місця з достатнім рівнем заробітної плати для купівлі житла в іпотеку. Наприклад, вартість двокімнатної квартири в житловому комплексі, який наразі будується в центрі Маріуполя та доступний для придбання в іпотеку, [становить](#) близько 109 тис. дол.

Владу такі тенденції цілком влаштовують, бо таким чином розв'язується відразу кілька проблем. Перш за все русифікуються окуповані міста. [За підрахунками](#) російських незалежних медіа, станом на середину 2024 року близько 40 тис. громадян Росії переїхали до Маріуполя й придбали там житло. З огляду на те, що після окупації населення міста становить 150–200 тис. осіб, це величезний показник, який значно розмиває склад населення міста.

Окрім того, таким чином витрати на відновлення міста перекладаються на самих містян, тоді як державні банки, інтегровані в програму, отримують прибуток від іпотечного кредитування, а будівельні фірми – від зведення нового житла. У зв'язку із цим у Росії активно проводилася інформаційна кампанія, яка заохочує купівлю житла в так званих «історичних регіонах».

З іншого боку, місцева окупаційна влада через свої медіаресурси намагалася представити цей процес як інвестиційний бум. Для досягнення цієї мети привабливі ділянки землі в Маріуполі й Донецьку передаються під різні будівельні проєкти безкоштовно. Наприклад, у вересні так зване «керівництво «ДНР» погодило безоплатне виділення двох земельних ділянок загальною площею майже 16 тис. кв. м для будівництва житлових будинків у Маріуполі. Їхнім власником стало російське ТОВ «Регіональна будівельна компанія», пов'язане з братами Ротенбергами, бізнесменами з Росії, наближеними до Владіміра Путіна. Також будівництво житла під іпотечне кредитування [розпочнеться в Донецьку](#).

>> ВЛАСНІСТЬ

Окупаційна влада на лівобережжі Херсонщини продовжила привласнювати майно херсонців, вимушених покинути свої обжиті домівки. [Оголошено](#), що адміністрація області готує законопроект, що дозволить агресору вилучати житлові будинки, квартири й кімнати, якщо вони не зареєстровані в російському Єдиному державному реєстрі нерухомості. Це фактично означає, що нерухомість громадян, які виїхали з окупованих територій і не можуть фізично зареєструвати своє майно, буде конфіскована.

Окупаційні медіа регулярно публікували списки так званого «безхазяйного» майна. Місцеві гауляйтери відкрито заявляли про наміри його використовувати. Так, [9 липня](#) голова незаконної адміністрації так званого «Каховського муніципального округу» Павло Філіпчук заявив, що покинуте житло мешканців Каховки будуть безкоштовно віддавати приїжджим спеціалістам.

На окупованих територіях Донецької області також тривала конфіскація квартир, окупаційна влада [оприлюднила](#) черговий список «безхазяйного» майна в Маріуполі, до якого ввійшли 180 квартир, власники яких повинні протягом 30 днів довести своє право власності на це житло.

>> ПІДГОТОВКА ДО ЗИМИ ТА ОПАЛЮВАЛЬНОГО СЕЗОНУ 2024/2025 РОКІВ

[За інформацією](#) Луганської ОВА, з окупованого Луганська в Кремль відвітували про майже 87% готовності до опалювального сезону. Незважаючи на те, що цей показник виглядає позитивно, він не враховує ситуацію в прифронтових напівзруйнованих містах, таких як Сіверськ-Донецьк (до 2024 – Северодонецьк), Лисичанськ і Рубіжне, які не були включені до графіка підготовки.

Наразі немає достатньо інформації про стан комунального господарства на окупованій території Донецької області. Найімовірніше, мешканці окупованих раніше громад зможуть пройти зиму з меншою кількістю проблем порівняно з новокупованими територіями, де Росія спрямувала всі сили на створення вітрини успіху в Маріуполі. Видається, що решта зруйнованих міст буде переживати чергову зиму в складних побутових умовах.

>> ЕВАКУАЦІЯ

Станом на серпень 2024 року евакуюватися з тимчасово окупованої Луганщини прямим шляхом в Україну неможливо. Залишається кілька складних варіантів виїзду через територію Росії, зокрема:

- *Луганщина – РФ – Білорусь – Волинь (Україна)*

У зв'язку із [закриттям](#) гуманітарного коридору «Колотилівка (Сумська область України) – Покровка (Білгородська область Росії)» для повернення громадян України на підконтрольну територію постало питання про інші шляхи виїзду з окупації. Дістатись до України можна через один-однієніський пункт пропуску «Мокрани (Брестська область Білорусі) – Доманове (Волинська область України)». При цьому при виїзді з території РФ до Білорусі наявність російського паспорта обов'язкова. Після перевірки білоруськими прикордонниками люди з речами мусять здолати пішки близько 1,5 км. Коридором можуть скористатися всі громадяни України за наявності будь-яких українських документів.

- *Луганщина – Росія – Європа – Україна*

Обов'язкова умова – наявність внутрішнього російського паспорта та закордонного, а також українського закордонного. Коли людина в'їжджає в країни ЄС, а саме такий шлях обирають зазвичай перевізники, вона має показати закордонний паспорт України, оскільки для росіян в'їзд візовий, і закордонний паспорт РФ не дає права на в'їзд у країни ЄС.

- *Луганщина – Росія – Грузія – Молдова – Україна*

Також українці можуть виїхати через Грузію. Умови такі ж, як і для виїзду через Європу.

Евакуація з ТОТ Запорізької області не проводилася з грудня 2022 року. Станом на вересень 2024 року найближчий шлях виїзду з окупації на підконтрольній Україні території пролягає через один лише пропускний пункт «Мокрани – Доманове».

>> ЕКОЛОГІЧНІ КАТАСТРОФИ

На Кінбурнській косі (Миколаївська область), де отаборилися ворожі артилеристи, від початку повномасштабного вторгнення станом на липень 2024 року вже [зафіксували](#) 253 пожежі, причому деякі ділянки горіли двічі, а інколи тричі. Українські науковці проводили дистанційний моніторинг пожеж на півострові, проте через активні бойові дії точно оцінити масштаби завданих довікільно збитків наразі неможливо.

У липні на окупованих територіях Херсонської області зафіксовано сильні лісові пожежі, зокрема 16 пожеж у [Голопристанському](#) лісовому господарстві, 22 пожежі в [Скадовському](#) лісництві та масштабні пожежі в оleshківських лісах.

З 14 вересня, [за інформацією](#) Луганської ОВА, неподалік від окупованого Довжанська зайняли пожежі, що призвело до оголошення надзвичайної ситуації в регіоні, а 17 вересня очільник області Артем Лисогор зазначив, що в підконтрольній Росії Станично-Луганській громаді вигоріло щонайменше 150 будинків.

Після підриву росіянами 6 червня 2023 року дамби Каховської ГЕС на півдні Запорізької області [загострилася](#) проблема з водопостачанням і поливом сільськогосподарських земель. Окупанти планували наповнити зрошувальні канали водою з річки Молочна, що може негативно вплинути на екологічну ситуацію в регіоні, зокрема призвести до збільшення солоності води в Азовському морі й позначитися на ґрунтових водах.

Проблему з накопиченням сміття в так званій «ЛНР» окупанти залишили розв'язувати «республіканському» штабу. Як зазначено у зведенні Луганської ОВА, уже впродовж двох років «лише на словах» існує проєкт будівництва шістьох сміттєзвалищ, з яких визначено місце розташування тільки одного, на який обіцяли виділити 160 млн руб. «Звозити сміття туди планують як із захоплених територій, так і з сусідніх регіонів Росії. Щорічно – по 350 тисяч тонн», – [наголосили](#) в Луганській ОВА.

1.2. Доступ до публічної інформації

На початку липня [стало відомо](#), що окупаційне управління інформаційної політики Херсонської області створило некомерційну організацію «Інформаційний центр Херсонської області», мета якої – роз-

виток «інформаційного суспільства, розвиток свободи масової інформації і умов вільного формування точок зору» через діяльність, що охоплює популяризацію діяльності органів публічної влади, видавничу та поліграфічну діяльність, розроблення медіаосвітніх програм. Установа фінансуватиметься з бюджету, який окупаційна обласна дума ухвалила для Херсонщини. Цей інформаційний центр буде діяти замість так званої «об'єднаної редакції» «Наддніпрянської правди». Також у липні [стало відомо](#) про будівництво нової студії для пропагандистів з радіо «Таврія».

Узагалі росіяни у 2024 році [планували](#) витратити на медіа в окупованій частині Херсонської області 526 790 900 руб., або майже 4,9 млн євро.

2. Гуманітарна ситуація

У містах Луганщини, які перебувають під окупацією вже десять років, ситуація з водопостачанням залишалася вкрай складною. Сорокине, Суходільськ та Отаманівка (до 2024 – Молодогвардійськ) стикалися із серйозними проблемами в забезпеченні населення водою, повідомила Луганська ОВА. Централизоване водопостачання в цих містах здійснювалося лише кілька годин на добу, а влітку обсягу подачі води було недостатньо для задоволення навіть базових побутових потреб, таких як приготування їжі та особиста гігієна. Підвезення технічної води, яке окупанти інколи організували раніше, цього літа взагалі не відбувалося, тому місцеві жителі були змушені купувати воду в магазинах, що суттєво збільшувало їхні витрати. Незважаючи на це, абонплата за водопостачання залишалася на попередньому рівні, що створювало додаткові фінансові навантаження на населення.

2.1. Фільтраційні дії окупаційної влади

За даними Центру національного спротиву, росіяни на ТОТ [готувалися розбудувати](#) мережу концентраційних таборів.

«Як стало відомо українському підпіллю, до окупаційних адміністрацій спустились перші усні вказівки щодо реалізації об'єктів “спеціального інфраструктурного проєкту”. Саме так росіяни завуалювали створення та розбудову концентраційних таборів для нелояльного населення.

У липні – серпні 2024 року, під керівництвом заступника глави уряду РФ Марата Хуснулліна, робоча група завершила перший етап напрацювання пропозицій щодо будівництва нових та реконструкції існуючих “центрів тимчасового утримання іноземних громадян та осіб без громадянства” на ТОТ України.

Дані центри були створені з початком повномасштабного вторгнення на ТОТ Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей. Спершу росіяни поміщали туди людей, які не пройшли “фільтраційні заходи”. Опісля проведення ряду псевдовибірчих процесів їх перейменували та стали використовувати для “перевиховання” осіб, що не бажать отримувати російський паспорт», – ідеться в повідомленні.

Незаконний очільник ТОТ Херсонщини [визначив](#) «зону особливого режиму» на прибережних територіях лівобережжя області, що буде діяти на 15 км прифронтової території з 1 серпня 2024 року. Спеціально для цієї зони розробили інструкцію, яка визначатиме правила доступу й перебування цивільних осіб. На території розташовано понад 40 населених пунктів.

2.2. Дії окупаційної влади щодо рекрутингу в збройні формування

Офіційні медіа на окупованій території Херсонської області активно [публікували](#) рекламу, у якій пропонували умови участі в так званій «спеціальній воєнній операції» (виплати, висока заробітна плата, підтримка родини, регіональні та федеральні пільги). Пункти для запису «добровольців» були відкриті

майже в усіх адміністративних центрах окупованих територій, окрім Іванівки. Агітація проходила під лозунгом, у якому обігрувалася назва «спеціальна воєнна операція» (СВО) у поєднанні зі словом «свої» та належністю до справи загарбання: «Сила – в правде. Присоединяйся к СВОим».

Як **повідомив** Центр протидії дезінформації, РФ створювала підрозділи фейкових «запорозьких козаків», що нестимуть службу на ТОТ. «У тимчасово окупованому Бердянську росіяни влаштували шоу – показове “відродження вірного Росії запорозького козацького війська”. Пропагандистські ресурси РФ зазначили, що новостворене “військо” є “справжнім та православним”, а “хоругву” освятили священники РПЦ. Новостворене “військо” служитиме на ТОТ України», – ідеться в повідомленні.

У Центрі протидії дезінформації наголосили, що подібні пропагандистські акції свідчать про спроби Росії привласнити українську історію й паразитувати на ній, та підкреслили, що фейкове «запорозьке військо» не має жодного стосунку ані до українського народу, ані до українських військових традицій і є лише одним із підрозділів окупаційної армії РФ на території України.

3. Робота над ідентичністю

На ТОТ півдня України російська окупаційна влада **запустила** проект «Книга на дом», у межах якого активісти молодіжного крила партії «Единая Россия» разом із представниками окупаційних адміністрацій здійснювали обхід місцевих жителів і роздавали пропагандистську літературу. Як **повідомляє** Центр національного спротиву, псевдоактивісти роздавали книги з історії РФ, написані в пропагандистському ключі, а також «художні твори», які героїзують російську агресію та виправдовують окупацію.

Окупаційний режим разом із російською владою активно наповнював захоплені території літературою із чітким ідеологічним спрямуванням. Зокрема, для бібліотек так званої «ДНР» **було закуплено** чергову партію книг загальним накладом понад 110 тис. примірників, над якими працювали понад 200 російських видавництв. Усі книги відповідають офіційній державній ідеології РФ, причому значна частина з них спрямована в дитячі бібліотеки й навчальні заклади.

На окупованих територіях представники так званої «влади» поступово **відкривали** нові кінотеатри. У них демонструвалися старі радянські й нові російські так звані «історичні фільми», спрямовані на «патріотичне» виховання. Як повідомляли проросійські медіа, такий вибір контенту має на меті формування в молодого покоління російської ідентичності.

3.1. Зміни в стандартах освіти

Міжнародна правозахисна організація «Human Rights Watch» **вказує** на численні порушення Росією міжнародного права дітей на освіту на захоплених землях України. У своєму **звіті** «Навчання в окупації: примусова русифікація системи освіти на окупованих територіях України» правозахисники зазначили, що Росія порушує міжнародні акти, зокрема Конвенцію ООН про права дитини, яка зобов'язує окупаційну владу не змінювати чинні закони й дотримуватися порядків, які діяли на території до початку окупації. Проте російська влада системно порушує право українських дітей на освіту на ТОТ. Зокрема, шляхом впровадження російської освітньої системи, поширення антиукраїнської пропаганди та викладання російською мовою. Також українські діти на окупованих територіях проходять військовий вишкіл у межах навчальної програми.

Так, за **даними** моніторингу окупаційних медіа, російські «наставники» навчали українських школярів поводитися з автоматом, відпрацьовували з ними стрільбу з різних положень, змушували носити уніформу й крокувати під російським триколором. «Окупанти спочатку завербували їх до вступу в мілітаризовані “патріотичні” рухи на кшталт “Юнармії”, кадетських класів, щоб з часом насадити їм нову реальність: ненавидіти все українське і воювати за вороже російське», – зауважив омбудсман Дмитро Лубінець.

На тимчасово окупованій Росією частині Херсонської області **було створено** перші підшефні Росгвардії класи. У цих класах російські військові та співробітники Росгвардії мають проводити занят-

тя із загальновійськових дисциплін, стройової та вогневої підготовки, а також ознайомлювати учнів з основами військової служби, історією та традиціями Росгвардії.

На ТОТ Запорізької області окупанти **створили** 12 молодіжних організацій, які займаються пропагандою та мілітаризацією молоді. За словами начальника Головного управління Національної поліції в Запорізькій області Артема Киська, ці рухи функціонують у містах, таких як Мелітополь і Бердянськ, з метою «перепрошивки» свідомості дітей і підготовки їх до участі у воєнних діях, під постійним контролем осіб, призначених Кремлем.

У селі Шелюги, розташованому на тимчасово захопленій території Запорізької області, російські окупанти **відкрили** так звану «парту героя» на честь Зої Космодем'янської. Цей проект реалізується по всій Росії й поширюється на окуповані території України, зокрема в Запорізькій області. Кожна «парта героя» маркується символікою путінської політичної партії та символами, створеними для ТОТ. Проект спрямований на закріплення в молодіжній свідомості радянських міфів про «героїв» Другої світової війни та їх порівняння з учасниками так званої «спеціальної воєнної операції».

У цьому навчальному році окупанти **планували запускити** в школах лівобережжя Херсонщини новий предмет – **моральні основи сімейного життя**. Курс має охопити такі теми, як значення дітей у житті сім'ї, ієрархічність сімейних відносин і дружина – берегиня домівки. Сам предмет є сумішшю шовіністичної пропаганди й церковної догматики. Наприклад, у підручнику написано, що жінки не мають голосно сміятися або бути більш освіченими за чоловіка. Дівчата, на думку авторів підручника, мають народжувати дітей до 25 років, головою сімейства має бути чоловік, а рівноправ'я в родині називається «фантазмагорією». Водночас у курсі абсолютно відсутнє сексуальне виховання, адже воно нібито «призводить до психічних розладів».

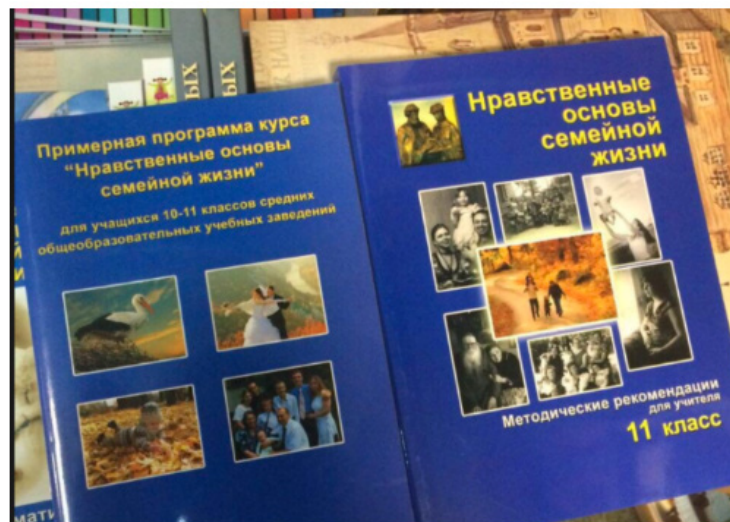

Фото. Методичні рекомендації для вчителів та орієнтовна програма курсу «Моральні основи сімейного життя». Джерело: Дзен.ру

В окупованому Луганську в межах реалізації проросійської пропагандистської програми «Луганський характер» відбулася церемонія посвяти перших 50 учнів молодших класів в «орлята-сентябрята». Про це повідомили окупаційні медіа, [пише](#) ZMINA. Захід присвятили до «дня возз'єднання Донбасу та Новоросії з Росією», який у РФ «відзначають» 30 вересня.

Під час церемонії представник окупаційного міністерства освіти та науки Іван Кусов оголосив, що всі 8 998 першокласників так званої «ЛНР» отримають статус «орлят-сентябрята» і носитимуть на шкільній формі спеціальний знак, що символізує «луганський характер», із зображенням «трудівника Луганщини» та датою 30 вересня. У п'ятому класі «орлята-сентябрята» отримають статус «піонерів», а в 10–11 класах стануть «трудівниками».

«Правильному вихованню молоді» [має сприяти](#) і філіал Нахімовського училища, який відкрили в Маріуполі. Набір слухачів цього навчального закладу [вже оголошено](#).

3.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

Окупанти продовжували славити загиблих окупантів. У червні в Генічеську, на тимчасово окупованій частині Херсонської області, встановили пам'ятну дошку на честь п'ятох працівників російського Слідчого комітету, ліквідованих у Скадовську, а в школах регіону створювали музеї, присвячені так званій «спеціальній воєнній операції». Окрім того, 23 липня [стало відомо](#) про відкриття в селищі Рикове Генічеського району пам'ятника 23 військовим воронезького батальйону «Дніпро», ліквідованим у 2023 році.

30 вересня російські окупанти [організували](#) на Херсонщині так зване «свято возз'єднання». Акція мала на меті нагадати про проведення незаконних «референдумів», які росіяни використали для спроби легітимізації окупації українських територій. У тимчасово окупованих населених пунктах відбулися так звані «масові гуляння» та демонстрації. Зокрема, школярів із села Григорівка Присиваської громади змусили пройти вулицями з портретами ліквідованих українських колаборантів і російських військових злочинців. Окупаційна влада назвала цей захід проявом «єдності та поваги до загиблих за возз'єднання Донбасу та Новоросії з Росією».

В окупованому Луганську демонтували пам'ятні знаки «Жертвам сталінських репресій» та «Жертвам голодомору». Окупаційні ЗМІ [повідомили](#), що рішення про демонтаж було ухвалене «міською радою» після звернень «ветеранських організацій», які вимагали знести пам'ятники, назвавши їх «фальшивками», що нібито не мають історичного значення й ображають «патріотичні почуття луганців».

Протягом моніторингового періоду на ТОТ впроваджувалися нові геральдичні символи населених пунктів. У липні стало відомо про запровадження нових «окупантських» гербів українських населених пунктів, зокрема [Горностаївки](#), [Нижніх Сірогоз](#), [Скадовська](#) на Херсонщині.

У Запорізькій області окупанти внесли розроблені російською владою у 2023 році прапор і герб міста [Мелітополь](#) у Державний геральдичний реєстр РФ. За ідейним наповненням та візуально нові російські знаки міста майже тотожні до герба часів Російської імперії 1844 року.

Офіційний герб Мелітополя,
затверджений у 2003 році

Герб Мелітополя, затверджений
окупантами у 2023 році

II. ПРИФРОНТОВІ ТА ЗВІЛЬНЕНІ ТЕРИТОРІЇ

Пріоритетними завданнями для військових адміністрацій прифронтових областей України залишалися спорудження фортифікаційних укріплень, захист населення, відновлення інфраструктури, підготовка до опалювального сезону, мобілізаційні заходи.

1. Зміни в системі управління

У Донецькій області продовжила функціонувати система військових адміністрацій, яка охоплює всі рівні: обласний – районний – місцевий. Винятком залишався Маріуполь, де постійно виникали складнощі з використанням бюджетних ресурсів: через відсутність міської ради окупована громада не може затвердити бюджет на поточний рік і вимушена жити за 1/12 бюджету 2022 року, який не відповідає сучасним потребам. Частина адміністрацій функціонує у вигнанні, надаючи підтримку ВПО зі своїх громад і зберігаючи єдність містян, незважаючи на відсутність спільного місця перебування.

Створення військових адміністрацій у громадах призвело до зміщення центрів ухвалення рішень, що утруднило демократичні процеси й обмежило участь громадян у бюджетному процесі. Це [підтверджує](#) аналітичний звіт проєкту «Бюджети в екзилі», який реалізує ГП «За прозорі місцеві бюджети!» та ГО «Кризовий медіацентр «Сіверський Донець». Дослідження, проведене в десяти громадах Луганської та Донецької областей, свідчить, що воєнний стан значно ускладнив управління бюджетами громад, що перебувають у тимчасовій окупації, ефективність і прозорість процесу.

На правобережній Херсонщині через посилення обстрілів відбулися соціально-демографічні зміни в складі населення: у цих громадах залишилася лише третина довоєнного населення, з якого значна частина – люди похилого віку. З огляду на скорочення економічної активності керівництво області прогнозує післявоєнне укрупнення територіальних громад.

Так, в інтерв'ю місцевому виданню «Мост» заступник начальника ОВА Дмитро Бутрій [зазначив](#), що «адміністративно-територіальний устрій буде зазнавати змін, тому що, враховуючи кількість населення та спроможність цих громад, інфраструктуру, людський ресурс, [громади] не витягнуть на мінімальний коефіцієнт спроможності громад (показник, який відображає надходження податків і платежів до загального бюджету в розрахунку на одного жителя громади порівняно з аналогічним надходженням загалом по області). Це буде укрупнення».

1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості

>> ПІДГОТОВКА ДО ЗИМИ ТА ОПАЛЮВАЛЬНОГО СЕЗОНУ 2024/2025 РОКІВ

В умовах постійних обстрілів і спроб російських агресорів знищити критичну інфраструктуру питання підготовки громад Херсонщини до опалювального сезону стало стратегічним. На середину серпня обласна влада [повідомила](#), що готовність котелень і тепломереж становить 53%, при цьому необхідно забезпечити 77 тис. мешканців сільської місцевості твердим паливом.

У межах підготовки до осінньо-зимового періоду влада активно шукала допомогу в усіх напрямках. Очільник ОВА Олександр Прокудін [звернувся](#) до USAID Проєкту енергетичної безпеки з проханням надати 4 газопоршневі когенераційні установки для забезпечення теплом жителів області. Також обласна влада [отримала](#) 195 зарядних станцій «Tesla Powerwall», які забезпечать тривале безперебій-

не живлення для лікарень, ЦНАПів і рятувальних служб у складні періоди, завдяки проєкту «Power for Health» від БО «Direct Relief».

У Донецькій області [планувалося](#), що централізованим опаленням будуть забезпечені мешканці всіх громад, віддалених від лінії фронту. Утім, питання сталого теплопостачання залежати-ме від інтенсивності обстрілів. Місцева влада від початку повномасштабного вторгнення почала будувати котельні на альтернативному паливі для важливих соціальних об'єктів – шкіл і лікарень. У разі припинення централізованого теплопостачання вони зможуть стати пунктами тимчасового розміщення для містян. Окрім того, область активно готувалася до перебоїв з енергопостачанням: усі критичні об'єкти наразі забезпечені генераторами, які здатні покрити мінімальні потреби в електриці. Завдяки зусиллям донорів альтернативні джерела живлення [отримали](#) навіть невеликі комунальні підприємства та установи.

Станом на 30 вересня теплопостачальні підприємства Харківської області [були забезпечені](#) 35 когенераційними установками загальною потужністю 15,353 МВт, а критична інфраструктура мала 1 131 генератор для резервного електропостачання. Готовність житлово-комунального господарства до опалювального періоду становила 94%.

У Харкові [встановлювали](#) блочно-модульні котельні, які обслуговуватимуть мікрорайони, а також когенераційні установки та газові турбіни, оскільки Харків уже не має власної генерації через руйнування всіх ТЕЦ і трансформаторів. Така децентралізація систем життєзабезпечення має дозволити нормально пройти зиму.

Миколаївщина, за інформацією керівництва міста, підготувалася до опалювального сезону майже на 80%. Підтримку надавали іноземні партнери. Зокрема, Королівство Данія [передало](#) місту 6 твердопаливних модульних котелень потужністю 0,8 МВт.

>> БУДІВНИЦТВО ОБОРОННИХ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД

За інформацією уряду України, будівництво фортифікаційних споруд для [Миколаївської](#) області завершено й передано на баланс ОВА, тоді як у [Херсонській](#) області ці роботи виконано на 97%. Запорізькій області [було додатково виділено](#) майже 147 млн грн на будівництво фортифікацій, обладнання оборонних рубежів й улаштування системи невибухових загороджень.

Харківська ОВА [планувала](#) перевірити підрядників, що зводять фортифікації, спільно з Національним науковим центром «Інститут судових експертиз ім. М. С. Бокаріуса». Понад 200 експертиз стосуватимуться якості робіт, цін на матеріали, зокрема їх відповідності ринковим, і належних обсягів згідно з актами виконаних робіт.

>> ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ

На Миколаївщині [завершили](#) масштабне відновлення мостів, зруйнованих під час великої війни. Загалом вдалося відновити 19 споруд. Ключовим відновленим об'єктом став міст біля Вознесенська, побудований ще у 1946 році. За словами очільника ОВА Віталія Кіма, цей міст відіграв важливу роль під час вторгнення російських військ, оскільки саме тут вдалося зупинити їх просування на північ області.

>> РОЗМІНУВАННЯ

На Харківщині [створено](#) Центр координації протимінної діяльності при ОВА, який буде здійснювати моніторинг інформації про стан протимінної діяльності в регіоні. Спеціалізований програмний комплекс дозволить відстежувати всі процеси у сфері розмінування в реальному часі, а також аналізувати стан кожного окремого об'єкта на забруднених вибухонебезпечними предметами територіях. Центр має забезпечити взаємодію між органами влади, правоохоронними структурами, громадськими об'єднаннями, волонтерськими організаціями та міжнародними гуманітарними організаціями.

Унаслідок дій російських окупантів понад 40% території Харківської області [вважаються](#) потенційно небезпечними або замінованими, від початку повномасштабного вторгнення було розміновано майже 25 тис. га. На час написання звіту в регіоні працювали 26 машин механічного розмінування, а також активно застосовувалася нова машина підготовки ґрунту для гуманітарного розмінування, розроблена у 2023 році науковцями Харківщини.

В області для проведення робіт із розмінування було залучено 85 груп, які першочергово обстежували об'єкти критичної інфраструктури, такі як системи водо-, газо-, тепло- та електропостачання, а також основні дороги. Від початку робіт було обстежено 1 314 км автодоріг, 212 км залізничних колій, 3 949 км ліній електропередачі, 352 км газопроводів і 26 км водогонів, виявлено та знищено 207 104 вибухонебезпечні предмети.

За [даними](#) Миколаївської ОВА, на серпень критична інфраструктура була повністю обстежена й очищена від вибухонебезпечних предметів, тоді як пріоритетним питанням залишалося розмінування земель сільськогосподарського призначення.

На Херсонщині [тривало](#) розмінування територій, зокрема було обстежено й розміновано майже половину деокупованої правобережної частини області, або понад 352 тис. га. На землях, де виявлено й знешкоджено понад 199 тис. вибухонебезпечних предметів, тепер можуть працювати херсонські аграрії.

>> ЕВАКУАЦІЯ

У серпні через швидкий наступ окупаційних військ у Донецькій області пришвидшилися евакуаційні процеси в громадах, наближених до лінії фронту, але вже у вересні вони дещо сповільнилися. З одного боку, військовим вдалося затримати просування ворога, з іншого – більшість населення, яке планувало евакуацію, уже виїхала, залишилися лише місцеві мешканці, які залучені до діяльності критичної інфраструктури, або ті, хто не бажає виїжджати.

Деякі мешканці Донеччини скептично ставилися до евакуації, пригадуючи події 2022 року, коли багато людей виїхали з відносно безпечних населених пунктів, витратили свої заощадження та були змушені повернутися додому, але сформувавши переконання, що для евакуації не було підстав і влада їх просто ошукала закликами евакуюватися. Зараз вони сприймають події саме через таку призму. Окрім того, більша частина міст продовжує вдавати нормальне життя: ремонтують дороги, саджають квіти і відкривають нові сервіси, що посилює впевненість людей у безпечності перебування в області, а заклики до евакуації сприймаються як «білий шум» із боку влади.

На небажання виїжджати із зони бойових дій впливає також різке згортання державної допомоги ВПО: наразі підтримку для оплати житла отримують лише окремі категорії населення, а профільне міністерство постійно звітує про зменшення обсягів витрат на цю статтю. Окрім того, у серпні 2024 року уряд [оголосив](#), що припиняє виплату компенсації власникам житла за розміщення ВПО (так звана програма «Прихисток»). Виплати власникам житла в межах цієї програми здійснювалися за кошти міжнародних донорів (у 2023 році – Червоного Хреста, а у 2024 – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців). Наразі 15 млн дол., передбачені на ці видатки, вичерпані.

>> ГУМАНІТАРНА СИТУАЦІЯ

Станом на початок вересня 2024 року російські війська [зруйнували або пошкодили](#) 1 658 медзакладів в Україні, при цьому вже повністю або частково відновлено 889 таких об'єктів. Найбільше – у Миколаївській, Дніпропетровській, Київській, Харківській і Чернігівській областях. Ідеться про лікарні на звільнених від окупації територіях, а також заклади, які зазнали невеликих ушкоджень (вбиття вікон, знищення покрівлі, пошкодження фасаду тощо).

Гуманітарна ситуація на підконтрольній частині Донецької області залишалася стабільною: мешканці мали доступ до роздрібною торгівлі товарами першої потреби й промисловими товарами, функціонували системи енергопостачання, водопостачання, заклади охорони здоров'я й соціального захисту. Водночас ситуація в населених пунктах, до яких наближались бойові дії, поступово погіршувалася. Зокрема, з 20 серпня в Мирнограді перестали працювати відділення [«Нової пошти»](#) та [місцеві лікарні](#). На початку вересня в Покровську [припинили](#) роботу відділення двох банків, які працювали в місті. Також закрилися мережеві супермаркети, підприємці релокували бізнес, медики вивозили обладнання з лікарень. Лінія фронту наблизилася до Покровська на відстань близько 8 км.

>> МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ

Активно розвивалася співпраця з різними групами країн, які підтримують українців у біді, засновувалися нові партнерства, здатні принести взаємну користь.

Запорізька ОВА і штат Пенсильванія (США) [підписали](#) угоду про співпрацю, яка передбачає взаємодію між державними органами, науковими установами, організаціями громадянського суспільства й бізнесом. Серед головних напрямів угоди – енергетика, аграрна сфера, цифрові технології й оборона. Угода також сприятиме відновленню Запорізької області.

Харківська міська рада [уклала](#) меморандум про взаєморозуміння та співпрацю щодо розроблення транспортної стратегії для міста Харкова з Міністерством транспорту Сполученого Королівства та Північної Ірландії.

Було [підписано](#) угоду про партнерство між Херсонською міською територіальною громадою та міським округом Братислави – Ружинов (Республіка Словаччина).

Міжнародні донори активно передавали Донецькій області не лише гуманітарні товари, але й техніку для комунальних і державних органів. У липні Федеральна агенція з технічної допомоги Німеччини [надала](#) громадам області автомобільну техніку та обладнання на суму 1,9 млн євро, а Державне агентство зі стратегічних резервів Польщі [передало](#) Покровську 24 генератори, додатково Червоний Хрест [забезпечив](#) Добропільську громаду 4 пристроями для знезараження питної води.

>> МІЖРЕГІОНАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ

За даними моніторингу Харківської області, Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф [отримав](#) павербанки в межах гуманітарної допомоги від громад Рівненської області. Також у межах цієї співпраці було [надано](#) генератори, зарядні станції та ліхтарі для Ізюмської, Дергачівської, Циркунівської та Липецької громад Харківщини.

У відповідь на погіршення безпекової ситуації окремі установи розпочали переміщення свого майна та обладнання з Херсона. Зокрема, Херсонський державний архів області отримав приміщення в Чернівцях для своїх фондів.

>> ПРОГРАМА «ЄВІДНОВЛЕННЯ»

Програму [«ЄВідновлення»](#) було [розширено](#) для громадян, чиї пошкоджені або зруйновані домівки розташовані на прифронтових територіях і в зонах активних бойових дій. З урахуванням безпекової ситуації місцеві комісії тепер можуть проводити обстеження пошкоджених або знищених об'єктів на тих територіях, де доступні державні електронні інформаційні ресурси.

У серпні функціонал програми [«ЄВідновлення»](#) [було модернізовано](#). Так, довідку про несудимість, яка вимагається при отриманні виплати, можна замовити на цифровій платформі «Дія». Окрім того, подати заявку на допомогу можуть законні представники власників пошкодженого житла. Це стосується випадків, коли власник неповнолітній чи недієздатний і має опікуна.

Також українці, які втратили житло внаслідок війни, матимуть можливість використати житловий сертифікат за програмою для покриття першого внеску за іпотеку в межах програми [«ЄОселя»](#).

Слід зазначити, що наразі для мешканців Луганщини, територія якої майже повністю окупована, відсутній механізм компенсації за зруйноване чи пошкоджене житло. Відповідно до чинної програми, для отримання компенсації пошкоджену нерухомість повинна оглянути комісія, проте через окупацію Луганської області така можливість відсутня.

За [даними](#) Харківської обласної прокуратури, в Ізюмському районі у 2023–2024 роках було виявлено випадки шахрайства, пов'язані зі спробами отримання компенсацій за нібито зруйноване житло через програму «ЄВідновлення». Насправді нерухомість не постраждала під час війни, а особи, які претендували на компенсацію, навіть не мали законного права власності на ці об'єкти. У схемі брали участь місцеві мешканці, службовці територіальних громад і працівники комунальних підприємств. Правоохоронці провели понад 25 обшуків, слідство тривало.

>> ЕКОЛОГІЧНІ КАТАСТРОФИ

Через постійні обстріли та спекотну погоду територія Донеччини потерпала від лісових і степових пожеж. Протягом усього вересня в північній частині області, навколо міст Лиман і Святогірськ, виривали лісові пожежі, що випалили колись туристичні місця.

На Харківщині через лісові пожежі дуже часто страждали й селища, розташовані поблизу чи навіть усередині лісових масивів. Зокрема, у вересні [було знищено](#) половину будинків у селищі Студенок (село розташоване на території Харківської області, але постраждало від пожежі, яка зайнялася через обстріли сусідньої Святогірської громади в Донецькій області).

1.2. Доступ до публічної інформації / інформаційна безпека

У серпні Херсонська ОВА [започаткувала](#) ініціативу регулярних коротких прямих ефірів начальника ОВА Олександра Прокудіна. Під час цих ефірів він відповідає на запитання, які надходять через соціальні мережі. Перевага цієї ініціативи полягає в порушенні актуальних і важливих питань. Проте ефіри містять лише кілька коротких відповідей на запитання, і пресслужба не розшифровує їх. Це означає, що для того, щоб дізнатися про всі запитання та відповіді, глядачам потрібно переглянути прямий ефір повністю.

Уряд [виділив](#) 16,1 млн грн для створення та експлуатації системи спеціального телерадіомовлення, яка блокуватиме антиукраїнське мовлення в чотирьох прикордонних областях України – Донецькій, Миколаївській, Херсонській і Запорізькій. Необхідне обладнання придбають і поставлять Концерну радіомовлення, радіозв'язку та телебачення, а також проведуть монтажні та пусконаладжувальні роботи до кінця 2024 року.

2. Робота над ідентичністю

Програму розвитку та функціонування української мови в Харкові на 2024–2028 роки [затвердили](#) 19 серпня на позачерговій сесії міської ради. Програма передбачає проведення заходів, спрямованих на популяризацію української мови, включаючи фестивалі, конкурси, поповнення бібліотечних фондів україномовною літературою та створення медіапродуктів з українознавства.

2.1. Зміни в стандартах освіти

У навчальних закладах на підконтрольній частині Донецької області освітній процес має продовжуватися в онлайн-форматі, що є серйозною проблемою, оскільки дистанційне навчання триває вже п'ять років, починаючи з пандемії COVID-19. Це негативно впливає на якість освіти й соціальну адаптацію дітей. Окрім того, відсутність очного навчання в школах Донеччини підштовхує батьків переводити дітей до шкіл в інших регіонах, де запроваджено очне навчання. Це значно знижує рівень ідентифікації школярами себе із тією громадою, з якої вони поїхали.

Водночас керівництво Донецької області намагалося активізувати розвиток навчальних закладів, які переїхали в більш безпечні регіони країни. Наприклад, Бахмутський коледж культури та мистецтв, перенесений до Кам'янця-Подільського, успішно відновив свою діяльність, зберігши студентів і викладачів, а також [набирав](#) нових студентів. Зокрема, цього року вихованцями коледжу стануть 40 молодих людей. Місцева влада та Донецька ОДА постійно [опікуються](#) цим закладом. Окрім того, у липні керівництво області [уклало](#) меморандум про співпрацю з громадами Рівненської та Волинської областей, спрямований на розвиток двох професійних навчальних закладів, які були релоковані до цих регіонів.

У Харкові з 2 вересня [розпочалися](#) заняття в класах на шести станціях метрополітену і в підземній школі, де в комбінованому режимі навчаються 5,8 тис. дітей. Загалом у міських школах планувалося навчання для 102 тис. дітей, з яких 53 тис. фізично перебувають у місті, а до кінця осені кількість учнів, що відвідуватимуть заняття офлайн, має збільшитися. За кошти міського бюджету будували 3 підземні школи. До кінця осені їх планують ввести в експлуатацію.

На Харківщині понад 7,5 тис. дітей [брали участь](#) у заняттях за програмою надолуження освітніх втрат через війну, яка реалізується Харківською ОВА спільно з ЮНІСЕФ і місцевими громадами. З січня цього року на базі 40 локацій області проводяться очні та онлайн-заняття з української мови й математики для учнів 3–10 класів.

На Миколаївщині з 1 вересня очне навчання [розпочали](#) 57 навчальних закладів. Це переважно школи Вознесенського й Первомайського районів. Окрім того, 94 школи працюють змішано, тобто діти вчать офлайн почергово, наприклад тиждень через тиждень. Ще 277 закладів освіти працюють онлайн.

У [Херсонській області](#) із 425 закладів освіти на правому березі 68 повністю зруйновано, а 289 частково пошкоджені. У семи із цих частково пошкоджених закладів проведено ремонт. Незважаючи на критичну ситуацію, три школи та один дитячий садок, розташовані в громадах, які не зазнають щоденних обстрілів, продовжать навчання в офлайн-форматі.

У Запорізькій області офлайн у новому навчальному році [працюватимуть](#) 122 школи, повідомив начальник Запорізької ОВА Іван Федоров. За його словами, в області [триває](#) будівництво семи підземних шкіл. Перші підземні школи планують відкрити вже цього року. Більшість із них розрахована на 1 тис. дітей у дві зміни. Наступного року будуватимуть ще щонайменше 5 підземних шкіл.

На початку вересня 2024 року ГО «Запорізький центр розслідувань» [оприлюднила](#) журналістське розслідування, у якому виявлено численні порушення в процесі будівництва підземних шкіл у Запоріжжі та області і відзначено загальну непрозорість процесу проектування та будівництва та вищі розцінки порівняно з іншими областями.

У Херсоні в одному з мікрорайонів місцеві жителі влаштували мітинг проти будівництва укриття, де планується розмістити навчальний заклад. Херсонці аргументували свої дії тим, що в умовах активної роботи розвідувальних БПЛА ворога й збільшення інтенсивності обстрілів проведення подібного відкритого будівництва може спровокувати ворожі обстріли мікрорайону, який уже піддавався атакам; щоб дістатися до підземної школи, дітям треба їхати небезпечними вулицями, що збільшує ризик потрапити під обстріл через зростання кількості переміщень; також звучало занепокоєння, що будівництво може бути формою марнування або навіть розкрадання бюджетних коштів.

2.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

На Донеччині тривали заходи з деколонізації топографічних назв. На початку процесу в області було виявлено 3 711 об'єктів, які потребували перейменування. Органи місцевого самоврядування перейменували 2 905 об'єктів, без нових назв залишалися 806 об'єктів на ТОВ Маріупольського та частково Волноваського районів.

23 вересня Верховна Рада України [перейменувала](#) понад 40 сіл і селищ у Бахмутському, Волноваському, Горлівському, Донецькому, Кальміуському, Маріупольському, Покровському районах Донецької області. При цьому масштабні обговорення нових назв із мешканцями області не проводилися. Аналогічна ситуація була й під час перейменування вулиць у неокупованих містах області.

Верховна Рада України з другої спроби [ухвалила](#) проект постанови, який передбачає зміну назв населених пунктів, що містять символіку російської імперської політики або не відповідають стандартам державної мови. Серед них – три окуповані міста на Луганщині: Первомайськ – на Сокологірськ, Молодогвардійськ – на Отаманівку, а Сєверодонецьк – на Сіверськодонецьк.

У Харківській області відповідно до постанови передбачено перейменування Красноградського району на Берестинський. Окрім цього, були перейменовані два міста: Первомайський – на Златопіль, а Красноград – на Берестин, а також нові назви отримали 26 інших населених пунктів області.

У Миколаївській області перейменували 18 сіл і селищ. Винятками стали міста Южноукраїнськ і Первомайськ, зі зміною назви яких [виникли проблеми](#), щодо них мають проголосувати окрему постанову.

Через відсутність державної стратегії щодо меморіалізації загиблих військових, яка б пройшла громадське обговорення та була належно комунікована із суспільством, органи місцевого самоврядування розв'язують це питання на власний розсуд, що може викликати суперечки між різними групами населення й знизити рівень суспільної згуртованості.

Зокрема, окремі населені пункти Донецької області перейменовують об'єкти топоніміки на честь загиблих військових. Противники попереджають про кілька можливих негативних наслідків: під час перейменування можуть забути когось із загиблих; без широкої інформаційної кампанії громади не розумітимуть, на чю честь названо вулиці, що негативно вплине на збереження пам'яті; поспішне ухвалення рішень може призвести до вшанування військових, які загинули, але раніше були причетні до воєнних злочинів; також у маленьких населених пунктах кількість вулиць може бути меншою за кількість загиблих, що спричинятиме конфлікти.

Ідея створення почесних військових поховань у містах Донеччини також викликає сумніви через реальну загрозу їх окупації. Матері загиблих військових із захопленого Бахмута попереджають про небезпеку створення типових поховань та окремих секторів на кладовищах, оскільки могили їхніх рідних легко знайшли окупанти й поглумилися над ними. Місцеві адміністрації намагаються уникати цієї проблематики й здебільшого застосовують формальний підхід до меморіалізації, обмежуючись перейменуванням вулиць, встановленням меморіальних дощок й облаштуванням місць почесного поховання.

2.3. Свобода віросповідання

У суспільстві тривали дискусії щодо повернення культових релігійних споруд, зокрема Свято-Успенської Святогірської лаври на Донеччині, у власність держави. Улітку в. о. міністра культури України Ростислав Карандєєв уперше [заявив](#) про необхідність вилучення низки релігійних споруд, включно зі Святогірською лаврою, у Московського патріархату. Слід зазначити, що лавра слугує справжнім форпостом російської церкви на сході України. Навіть її повернення в державну власність як музею, не кажучи вже про передачу монастиря Православній церкві України, може кардинально змінити розподіл впливу церков у регіоні. При цьому через активні бойові дії, евакуацію населення, руйнування великої кількості культових споруд і розпорошення релігійних громад усе це навряд чи призведе до відкритих протестів.

3. Спільна справа

3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи

29 серпня при Херсонській ОВА [було оголошено](#) про створення нового окремого структурного підрозділу – управління у справах ветеранів. В області також [діє](#) Рада ветеранів війни та родин загиблих, яка збирається раз на місяць. В усіх 17 звільнених громадах Херсонщини військовослужбовці та їхні рідні мають можливість отримати 19 адміністративних послуг в одному місці за принципом «єдиного вікна» у 17 стаціонарних і 39 мобільних ЦНАПах.

У Харкові [стартував](#) проект із безплатної реабілітації та протезування для військових і цивільних з ампутаціями ніг на базі Харківського медичного університету.

У Запоріжжі регулярно [відбувалися](#) мирні пікети під гаслом «Не мовчи! Полон вбиває!», де рідні та близькі українських бранців збиралися, щоб привернути увагу суспільства та влади до військових, які перебувають у полоні.

Рішенням сесії Харківської міської ради від 19 серпня [продовжено](#) звільнення всіх підприємців від сплати податку на нерухомість, на землю та єдиного податку для ФОПів 4-ї групи до кінця 2024 року.

«Kharkiv Business Hub» [запустив](#) нову програму підтримки бізнесу під назвою «Бронеплівка». Цю ініціативу реалізує ГО «Я врятований» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). У межах програми офіційно зареєстрованим у Харкові підприємцям, які працюють понад рік і не перебувають у стані ліквідації чи в санкційних списках, закриють вікна в місцях розташування бізнесу бронеплівкою.

27 вересня представники влади, громадськості та міжнародних організацій (понад 100 учасників) [взяли участь](#) в обговоренні планів та ідей відновлення Запорізького регіону на форумі місцевого розвитку «Громадська безпека та відновлення». Захід організували Програма розвитку ООН в Україні в партнерстві із Запорізькою ОВА в межах проєкту «EU4Recovery – розширення можливостей громад в Україні» за фінансової підтримки Європейського Союзу.

16 серпня під егідою Національної платформи стійкості та згуртованості [відбулася](#) діалогова платформа «Ненасильницька комунікація та запобігання конфліктам як інструмент ефективної співпраці та згуртованості». У заході взяли участь 20 представників переміщених громад із ТОТ Запорізької області, громадських організацій, Ради відновлення Запоріжжя, активістів і медіа. Основною метою платформи стало зміцнення спроможності релокованих громад і ВПО в комунікації й управлінні конфліктами, що сприятиме соціальній згуртованості та запобіганню ескалації конфліктів.

4. Зміни в соціальній структурі

4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю

На Харківщині [було створено](#) Раду з питань соціального захисту осіб з інвалідністю. За даними ОВА, в області проживало майже 154 тис. осіб з інвалідністю, з яких 6,4 тис. отримали цей статус внаслідок війни. Під час першого засідання було обговорено питання санаторно-курортного лікування, забезпечення засобами реабілітації, інтеграцію осіб з інвалідністю через працевлаштування, пенсійне забезпечення та доступність структурних підрозділів Пенсійного фонду України.

4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування

[За даними](#) Харківського обласного центру зайнятості, попит на послуги з працевлаштування серед ВПО продовжував зростати. Протягом перших восьми місяців 2024 року послуги обласної служби зайнятості отримували 8,5 тис. переселенців, що на 74,5% більше, ніж за аналогічний період минулого року. На час написання звіту на Харківщині понад 3,4 тис. ВПО були забезпечені роботою.

Міжнародна організація з міграції за підтримки Бюро з гуманітарних питань США [запроваджує](#) в Харківській області програму допомоги ВПО, які проживають у колективних центрах. Завдяки цій програмі можна відремонтувати будинок на суму до 120 тис. грн, а також отримати фінансову допомогу на оренду тимчасового житла на період до 6 місяців (за умови переїзду з колективного центру в помешкання постійного проживання, яке відремонтоване). Програма підходить для осіб, які проживають у колективному центрі; мають постійне місце проживання на неокупованій території; можуть безпечно повернутися додому; потребують ремонту легкого або середнього рівня складності, а також не мають повністю зруйнованого житла.

III. УМОВНО ТИЛОВІ ТЕРИТОРІЇ ПІД УПРАВЛІННЯМ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ

1. Зміни в системі управління

Виконувачем обов'язків голови Закарпатської ОВА було [призначено](#) Мирослава Білецького. Його попередник, Віктор Микита, став заступником керівника Офісу Президента України. Білецький із лютого 2021 року обіймав посаду першого заступника голови Закарпатської ОДА. Подальших кадрових змін у структурі ОВА ці призначення не спричинили.

1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості

>> ПІДГОТОВКА ДО ЗИМИ 2024/2025 РОКІВ, ЕНЕРГЕТИЧНА ІНФРАСТРУКТУРА

За [даними](#) Міністерства енергетики України, з жовтня 2022 року по вересень 2024 року об'єкти енергетичної інфраструктури України атакували більш як тисячу разів, і немає жодного регіону, який не зазнав би уражень. З огляду на зменшення запасу міцності енергосистеми ситуація буде складнішою, ніж минулої зими. Тривалість відключень світла в країні цієї осені та зими залежатиме від низки чинників, зокрема погодних умов і можливих нових атак.

Наприклад, для Одеси найбільшим викликом цієї зими може стати забезпечення водо- і теплопостачання, а також підтримання об'єктів критичної інфраструктури в разі тривалих відключень електроенергії. Щоб запобігти цьому, на двох великих котельнях міста планувалося встановити мініелектростанції на газу за підтримки Японії.

В Одеській області розпочалося прокладання нових ліній електропередачі до південних районів. Цей процес має на меті зміцнити енергетичну незалежність регіону. З радянських часів електропостачання півдня Одещини відбувалося через територію Молдови й невизнаної самопроголошеної «Придністровської Молдавської Республіки». Окрім того, заради зниження навантаження на електромережі [розвивалися](#) альтернативні джерела енергії.

Львів займався посиленням енергетичної стійкості. Для будівництва трансформаторної підстанції місто [отримало](#) безкоштовно 7 трансформаторів загальною потужністю 7 МВт для підтримання екосистеми реабілітації «НЕЗЛАМНІ (UNBROKEN)». Обладнання вартістю близько 10 млн грн надала компанія «GoLocal» у співпраці з Німецьким товариством з міжнародної співпраці (GIZ).

У Чернівцях готовність до опалювального сезону [становила](#) близько 70%. У місті планували завершити монтаж 2 когенераційних установок, отриманих за грантом від проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), а до листопада очікували додаткове обладнання потужністю 18 МВт від інвестора. Когенераційні установки зможуть одночасно виробляти електроенергію та тепло з газу, що підвищить енергетичну стійкість міста.

Унаслідок ракетних ударів по Бурштинській ТЕС об'єкт було повністю знищено, що змусило органи влади оперативно [шукати](#) альтернативні рішення для опалювального сезону. Кабінет Міністрів

України виділив 105 млн грн із резервного фонду та запланував ще 104 млн грн на будівництво 2 котелень потужністю 8 і 10 МВт, які мають бути зведені за три місяці – до кінця року.

До ініціативи «Взаємодопомога громад Прикарпаття у кризових ситуаціях» долучилася близько половина громад області. 34 із 62 громад області [виділили](#) понад 6,5 млн грн зі своїх бюджетів для підготовки Бурштинської громади до опалювального сезону.

Станом на кінець вересня Прикарпаття [лідировало](#) в Україні за кількістю встановлених СЕС як альтернативних джерел енергії. За інформацією ОВА, Івано-Франківська область посідала четверте місце за кількістю електростанцій і третє – за їх загальною потужністю. У регіоні функціонувало 140 промислових СЕС, 5 міні-ГЕС, 2 ВЕС, а також біогазовий завод і станція з перероблення сміття.

За повідомленням Одеської ОВА, генерація електроенергії в області за допомогою альтернативних джерел [зросла](#) останній часом на 23–25%, а органи влади підтримували охочих отримати кредити для встановлення сонячних панелей на дахах підприємств, навчальних закладів і медичних установ, що має значно зменшити навантаження на основні енергетичні мережі.

У вересні на Львівщині [запрацювала](#) ВЕС потужністю майже 60 МВт, яка стала спільним проектом української компанії «Екооптіма» та чеської «MND». Загальна вартість проекту Орівської ВЕС – 61,5 млн євро, а будівництво розпочалося у вересні 2021 року. Потужність станції була збільшена з початкових 55 МВт до 60 МВт, що дозволить виробляти майже 160 ГВт-год електроенергії на рік, забезпечуючи потреби понад 45 тис. домогосподарств і сприяючи диверсифікації джерел енергії в регіоні.

На Закарпатті в тестовому режимі [розпочала](#) роботу перша ВЕС. Станція обладнана турбіною потужністю 4,8 МВт і здатна забезпечити електроенергією до 3 тис. домогосподарств.

Також вітряки планують побудувати в горах – на висоті 1 300–1 500 м, зокрема серед заповідного карпатського високогір'я – Полонини Руна, Лютянської Голиці та Вододільного хребта. Однак реалізація цього проекту супроводжується скандалами, оскільки, на думку екоактивістів, будівництво вітряків в унікальних і цінних для України гірських ландшафтах зашкодить [Смарагдовій мережі](#), може негативно вплинути на екосистеми, традиційні господарювання та місцевий зелений туризм.

>> МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ

Закарпаття [готувалося](#) до підписання меморандуму про співпрацю зі штатом Нью-Йорк (США). Також у Закарпатській області [розпочалося](#) будівництво 261-метрового мосту через річку Тиса за фінансування румунського уряду. У межах Програми транскордонного співробітництва Interreg NEXT «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна» на території Закарпаття [реалізують](#) 33 проекти з орієнтовним бюджетом 15 млн євро.

У Чернівцях представники міської ради провели низку зустрічей із делегаціями [Німеччини](#), [Румунії](#), [Індонезії](#), [Канади](#), обговорюючи напрями освітньої співпраці, міжмуніципальні партнерства, підтримку місцевого бізнесу, допомогу військовим і надання прихистку ВПО. Також ішлося про релокаційний бізнес і можливості його підтримки.

Львів [відвідав](#) спеціальний посланник президента Франції з питань надзвичайної допомоги та відновлення України П'єр Хейлбронн. Під час зустрічі з міським головою Львова Андрієм Садовим ішлося про можливі напрями співпраці, зокрема проєкт будівництва трамвайної колії, що веде до реабілітаційного центру «UNBROKEN». Уряд Франції виділив 5 млн євро грантових коштів на цей проєкт, а місто Канни підтримало створення нового сучасного центру для літніх людей.

Прикарпатці разом із міжнародними партнерами виграли 5 грантових проєктів на загальну суму 1,9 млн євро в межах Програми транскордонного співробітництва «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна 2021–2027». Проєкти спрямовані на розвиток туристичних можливостей регіону, збереження культурної спадщини й транскордонне співробітництво з Румунією.

В Одесі відновлювало свою роботу консульство Республіки Польща в Україні, закрито після початку широкомасштабної війни. У Кафедральному соборі Успіння Пресвятої Діви Марії Римо-католицької церкви в Одесі 31 серпня [був представлений](#) новий Генеральний консул Республіки Польща – Яцек Гоцловський, який підкреслив важливість відновлення консульства для підтримки України та місцевої польської громади.

>> МІЖРЕГІОНАЛЬНА СПІВПРАЦЯ

6 вересня чергова група комунальників з Івано-Франківська [вирушила](#) на Донеччину для будівництва фортифікаційних споруд на підтримку українських воїнів. Для декого це була перша поїздка, а для інших – уже шоста; там вони працюють щодня протягом місяця, попри ризики обстрілів.

5 вересня Любешівська громада, що на Волині, та Ясінянська громада, що на Закарпатті, [договорилися](#) про міжмуніципальне співробітництво й уже переймають найкращі практики у створенні добровільних пожежних команд і класів безпеки, підтримці молодіжних ініціатив, розвитку туризму й місцевого бізнесу з промоцією культурної спадщини.

У вересні в Івано-Франківську [тривав](#) багатожанровий фестиваль «Харків: (не)релокована культура», який відвідало понад 1 200 глядачів. У місті пройшло 15 мистецьких подій. Свої роботи, створені від початку повномасштабного вторгнення, презентували понад 100 митців і культурних діячів.

>> ЗАЛІЗНИЦЯ

У межах програми Європейського Союзу «Механізм Сполучення Європи» (CEF) [затверджено](#) проєкт інтеграції залізничної системи України в транспортну систему ЄС на суму майже 43 млн євро, який передбачає вдосконалення залізничної мережі та розвиток колії 1 435 мм для забезпечення технологічної сумісності й підвищення пропускної спроможності залізничної інфраструктури на деяких ділянках Львівської, Чернівецької та Закарпатської областей.

>> РОБОТА ПОРТІВ

Порти Великої Одеси в серпні [обробили](#) 7 млн т продукції, що більш ніж удвічі перевищує показник 2023 року, який становив 3,3 млн т. Лідери вантажообігу – зернові та рудні вантажі.

2. Робота над ідентичністю

У серпні Чернівецька міська рада [затвердила](#) положення про координаційну раду з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності.

У межах проєкту «Буковинські мальописи», який реалізує молодь у «MediaHubVukovyna», [вийшов](#) перший патріотичний комікс серії – «СуперФедько та зниклий народний спів». Цей комікс про супергероя, що символізує боротьбу за незалежність, спрямований на формування національної та громадянської ідентичності дітей і молоді.

2.1. Зміни в стандартах освіти

У новому навчальному році в школах [запустили](#) модельну освітню програму «Захист України» для 10–11 класів, яка має на меті формування національної ідентичності. Значна увага має бути приділена практичним навичкам для захисту життя та взаємодопомоги, таким як орієнтування на місцевості, стрілецька підготовка, основи інженерної фортифікації та домедична допомога, з використанням сучасного обладнання, у тому числі комп'ютерних симуляторів та інтерактивних тренажерів. У 10 класі учні вивчатимуть основи національної безпеки та військової техніки, а в 11 класі програма фокусується на військових технологіях, інформаційній безпеці та захисті цивільного населення в кризових умовах.

Так, на Прикарпатті [планувалося відкрити](#) 65 центрів для проведення уроків із захисту України, з яких 54 функціонуватимуть у закладах середньої освіти, а решта – у професійно-технічних навчальних закладах і коледжах, з розрахунком один осередок приблизно на 5–10 шкіл. Учні 10–11 класів Львова також [вивчатимуть](#) захист України в центрах національно-патріотичного виховання, а в [Чернівцях](#) у військово-спортивному ліцеї та філософсько-правовому ліцеї № 2 створять спеціальні осередки для викладання цього предмета.

У Львівський ліцей імені Героїв Крут у 2024 році [вступило](#) 199 ліцеїстів із 23 областей України. Особливість цьогорічного вступу – перший прийом на навчання в 10 клас дівчат, для яких подбали про відповідні умови проживання.

У Будапешті [зареєстрована](#) перша державна українсько-угорська двомовна середня школа та гімназія. Цій події передувала тривала робота двосторонньої робочої групи та особисті контакти між Президентом Володимиром Зеленським і прем'єр-міністром Угорщини Віктором Орбаном. З 1 вересня українські учні, які проживають в Угорщині, розпочали навчання в повнокомплектній п'ятиденній школі, де освітній процес здійснюється рідною мовою з 1 по 12 класи. Окрім цього, діти вивчатимуть угорську як іноземну мову.

2.2. Мовна політика

Реагуючи на резонансне вбивство 19 липня 2024 року у Львові відомої мовознавиці та колишньої народної депутатки від партії «Свобода» Ірини Фаріон, у серпні міська рада Івано-Франківська ухвалила [програму українізації](#), зокрема іменем державної діячки назвуть вулицю Гвардійську. Поліція [розслідує вбивство](#).

У вересні міський голова Івано-Франківська Руслан Марцінків [анонсував](#) створення громадської ініціативи «мовні інспектори» у відповідь на зростання вжитку російської мови в місті. Цю новачку одразу ж використала російська пропаганда, поширюючи фейк про жорстоке покарання за спілкування російською мовою в українських містах. Його поширили й міжнародні медіа, зокрема німецькі – «Süddeutsche Zeitung» та «Der Spiegel». Після цього автору ініціативи довелося виходити в публічній простір і [виправдовуватися](#): не мовні інспектори, а громадські активісти; не каратимуть, а популяризуватимуть державну мову. Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень [зазначив](#), що в Україні ніколи не було й не буде жодних «мовних інспекторів».

2.3. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

У Чернівецькій області [тривали](#) процеси декомунізації та перейменування вулиць: станом на початок серпня загалом перейменували 1 550 топонімів. ОВА змінила назви ще 252 вулиць, які громади не встигли перейменувати згідно з вимогами закону до 27 липня. Найчастіше вулиці називали на честь видатних діячів місцевого походження – письменників Юрія Федьковича, Ольги Кобилянської, космонавта Леоніда Каденюка, композиторів і співаків Володимира Івасюка, Назарія Яремчука, актора Івана Миколайчука.

Закарпатська ОВА [перейменувала](#) 100 вулиць у громадах області в межах декомунізації.

Одеська міська рада [пропонувала](#) демонтувати 19 пам'ятників у місті в межах декомунізації. Серед них – пам'ятники пролетарському письменникові Максимі Горькому, російському поету Александру Пушкіну, російському імператору Александру II, партизанці-комсомолці Зої Космодем'янській, комсомольцям Одещини, культурним діячам радянської доби тощо, а також макети ордена Леніна, братська могила червоногвардійців, які загинули у 1918 році, встановлюючи радянську владу в Одесі.

В Одесі відбувалися дискусії щодо вшанування російських діячів. Міський голова Одеси Геннадій Труханов [не підтримував](#) ідею знесення пам'ятників Александру Пушкіну та Михайлу Воронцову, вважаючи їх важливими для міста. За його словами, творчість Пушкіна – частина одеської історії та світової культури. Він упевнений, що якщо його постамент приберуть в Одесі, то ним не перестануть захоплюватися у Франції, Англії чи Італії. Щодо Воронцова, то він також звертається до історичного зв'язку між російським графом і розвитком міста: «Зараз інформаційний простір відкритий, кожен може прочитати історію створення міста. З пісні слів не викинути. Відмовлятися від таких історичних постатей – страусина позиція. Не можна сховати голову в пісок і казати, що цього не було».

29 серпня в Одесі в парку імені Т. Г. Шевченка [відкрили](#) Алею Героїв – місце для вшанування пам'яті воїнів, які віддали своє життя за Україну, її свободу та незалежність. Закладання алеї відбулося за участі родичів загиблих – матерів, дружин і сестер, і сьогодні тут увіковічено сотні імен бійців, що захищали Україну з 2014 року.

У Чернівцях регулярно проводили заходи на честь загиблих військових, що слугує постійним нагадуванням про мужність, героїзм і самопожертву українців, які боронять країну від російської навали. У вересні містяни [вшанували](#) буковинців, які захищали Україну в складі 128-ї окремої гірсько-штурмової бригади.

2.4. Свобода віросповідання

19 серпня Верховна Рада України [ухвалила](#) закон про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності в Україні релігійних організацій. Закон забороняє діяльність в Україні релігійних організацій, які управляються з держави, що здійснює збройну агресію проти України. Державна служба з етнополітики та свободи совісті матиме право впродовж дев'яти місяців подати в суд на релігійні організації, які не усунули зв'язок із Російською православною церквою. Підписуючи закон у День Незалежності України 24 серпня, Президент України Володимир Зеленський [сказав](#) про духовну незалежність українського народу, заявивши, що «українське православ'я сьогодні робить крок до визволення від московських чортів».

В Одесі зростала дискусія навколо цього закону, оскільки його реалізація може вплинути на релігійні громади міста. Секретар Одеського єпархіального управління Української православної церкви Московського патріархату протоієрей Євген Гутьяр [заявив](#), що новий законопроект політично вмотивований і його реалізація викликає сумніви. Також представники Української православної церкви Московського патріархату вважають, що церква вже розірвала всі зв'язки з Московським патріархатом на Соборі у Феофанії поблизу Києва, який відбувся у 2022 році.

Водночас у Православній церкві України вважали, що новий закон сприятиме переходом релігійних громад під її юрисдикцію. Протоієрей Теодор Оробець, секретар Одеської єпархії Православної церкви України, висловив сподівання на збільшення кількості громад на Одещині, які приєднуються до неї. Він зазначив, що в деяких випадках відстань до найближчого священника Православної церкви України сягає 70 км, що ускладнює духовне окормлення парафій. Також Оробець наголосив, що закон має на меті забезпечити релігійну безпеку України.

На своїй сторінці у фейсбуку Чернівецько-Буковинська єпархія Української православної церкви Московського патріархату 20 серпня [розмістила](#) допис, де зазначила, що «дії більшості народних депутатів у Верховній Раді націлені не до консолідації населення, а навпаки на її розділення та ослаблення, на жаль». Рада церков при Чернівецькій ОДА, до якої входять 14 представників різних релігійних конфесій, [виключила](#) зі свого складу Українську православну церкву Московського патріархату. Науковці [відзначили](#), що ця церква зберігає посилення на Грамоту російського церковного патріарха Алексія II.

Аналогічний процес спостерігався в Закарпатській області. Там представники релігійних організацій [звернулися](#) до голови Міжконфесійної духовної ради при Закарпатській ОВА з вимогою скликати збори членів ради для розгляду питання про доцільність перебування представників Української православної церкви Московського патріархату в Раді церков при Закарпатській ОВА, а також включення Української православної церкви до цього органу міжконфесійного діалогу.

За два роки у Львівській області змінили приналежність або були ліквідовані 43 релігійні громади Української православної церкви Московського патріархату, унаслідок чого в регіоні [залишилося](#) найменше таких релігійних громад порівняно з іншими областями – 11.

В Ужгороді [відбувся](#) чин рукопокладення та інтронізації єпископа-ординарія Мукачівської греко-католицької єпархії владики Теодора. Подія унікальна тим, що вперше з 1932 року на території Закарпаття висвятили єпископа, призначеного саме для Мукачівської греко-католицької єпархії. [Мукачівська греко-католицька єпархія](#) – церковно-адміністративна одиниця візантійського обряду, яка підпорядковується Святому Престолу.

2.5. Національні меншини

У Чернівецькій області посилювалася культурно-освітня та релігійна взаємодія між румунською громадою регіону та Румунією, що здійснюється через Департамент румунів звідусіль, шляхом реалізації спільних проєктів, таких як Меморіал імені Стефана Великого (правителя Молдавії XV – початку XVI століття) у Грушівці, освячення церкви в Банченах і дзвіниці в Йорданешті. Основний виклик цієї співпраці – відсутність на зазначених заходах представників органів влади України, попри присутність представників Генерального консульства Румунії в Чернівцях.

З травня [тривав](#) проєкт «Навчальні матеріали для учнів початкових класів в Україні (Чернівецька, Закарпатська та Одеська області)», мета якого – створення комплекту зошитів (1 клас – зошит із каліграфії, 2 клас – робочий зошит «Я досліджую світ»). Зошити будуть безкоштовно передані учням початкових класів у школах із румунською мовою навчання в трьох областях, де проживають етнічні румуни. Проєкт реалізується за підтримки Департаменту в справах румунів звідусіль. Партнери проєкту: медіацентр «BucPress» із Чернівців, Асоціація румунських педагогічних працівників Одеської області, Асоціація румунської молоді Закарпаття.

Фото. Зошити, розроблені в межах проєкту «Навчальні матеріали для учнів початкових класів в Україні (Чернівецька, Закарпатська та Одеська області)». Джерело: [BucPress](#)

У 2024/2025 навчальному році школи з румунською мовою навчання в Одеській області [працюватимуть](#) за методичної підтримки з Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Ця ініціатива має на меті підвищити якість навчання та забезпечити ефективні методики викладання для вчителів.

Фото. Методичний посібник для вчителя румунської мови та літератури (румунської та загальної) авторства Лілії Говорнян. Джерело: [BucPress](#)

15–18 липня в Горбовській середній школі, розташованій у районі, де традиційно проживає понад 90% етнічних румунів, **відкрили** пункт прийому студентів до Університету імені Штефана чел Маре в румунському місті Сучава. Бюджетні місця виділені лише на програми з румунською мовою викладання, а абітурієнти-етнічні румуни зможуть здобути стипендії в межах загальної кількості безкоштовних місць.

3. Спільна справа

3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи

16 серпня команда Проєкту USAID «ГОВЕРЛА» та Одеська ОВА **презентували** аналітичний портал Одещини – геоінформаційну інтелектуальну систему, що містить найактуальніші дані про область. Портал, побудований на основі геопросторових даних, дозволяє провести детальний аналіз різних аспектів життя регіону, у тому числі планування міського розвитку, оцінку природних ресурсів, моніторинг екологічного стану та аналіз соціальної інфраструктури. Статистичні дані порталу допоможуть виявити об'єкти, які потребують капітального ремонту, визначити місця для нових дорожніх ділянок і встановлення веж мобільного зв'язку.

>> **ПОТРЕБИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ І ЇХНІХ СІМЕЙ**

У Чернівецькій громаді **запроваджували** пілотний проєкт із супроводу адаптації ветеранів війни та їхніх родин. Спеціалісти будуть консультувати ветеранів щодо отримання статусів, пільг, житла, послуг реабілітації та працевлаштування, допомагатимуть у започаткуванні власного бізнесу й надаватимуть юридичну допомогу. Проєкт реалізується БФ «Рокада» Чернівці у співпраці з департаментом соціальної політики Чернівецької міської ради за фінансової підтримки Програми розвитку ООН на замовлення Міністерства соціальної політики України.

У липні для учасників бойових дій, членів їхніх сімей, людей з інвалідністю внаслідок війни, а також родичів загиблих захисників і захисниць **відкрили** «єдине вікно» адмінпослуг – запустили комплексну адміністративну послугу «Ветеран». У цю роботу включився 31 ЦНАП.

Чернівецька область **долучилася** до проекту зі встановлення мобільних реабілітаційних модулів, які є унікальними просторами для фізичного та психологічного відновлення осіб, постраждалих унаслідок російського вторгнення. Планується зводити безбар'єрні будинки площею 72 кв. м, оснащені якісним реабілітаційним обладнанням. Відповідні простори інтегруються в місцеву систему охорони здоров'я та суттєво підсилюють реабілітацію.

На базі Ужгородського національного університету **відкрили** центр ветеранського розвитку, який має сприяти професійній адаптації демобілізованих захисників і захисниць, членів їхніх сімей і родин полеглих героїв на шляху повернення до мирного життя. Це вже 19-й заклад у мережі, яку розбудовує Міністерство у справах ветеранів України.

В Одесі діти загиблих військових **отримуватимуть** грошову допомогу розміром 10 тис. грн до навчального року. Ця сума буде нараховуватися родинам загиблих або померлих військовослужбовців, які зареєстровані в міському департаменті праці та соціальної політики.

У Львові **збільшили** кількість безкоштовних послуг для військових у межах програми відшкодування коштів на відвідування фітнес-центрів. Тепер вони можуть безоплатно користуватися послугами реабілітації, такими як лікувальна фізична культура, електростимуляція, апаратні процедури, а також різноманітні види оздоровчого й лікувального масажу і рефлексотерапія. Послуги покликані підтримати військових у фізичному відновленні та оздоровленні.

>> ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ

Підприємства, які внаслідок збройної агресії Росії були змушені переїхати в іншу область після 24 лютого 2022 року, **можуть скористатися** програмою Європейського банку реконструкції та розвитку. Завдяки їй *«підприємства можуть швидше перенести своє обладнання, відновити виробничі процеси, адаптуватись до нових умов, забезпечити стабільну роботу, зберегти робочі місця та сталий розвиток у майбутньому. Крім того, участь у програмі відкриває доступ до нових можливостей та партнерств, що може зміцнити конкурентоспроможність компаній на внутрішньому та зовнішньому ринках»*, – повідомили у Львівській ОВА.

У Вижниці Чернівецької області **відкрився** офіс підтримки малого і мікробізнесу «Зроблено в Україні», де можна отримати інформацію про урядові ініціативи, регіональні програми підтримки та грантові програми. Серед них – грантові програми «Власна справа» та «Грант для ветеранів та членів їхніх сімей», які супроводжує служба зайнятості. Офіс також інформує про компенсаційні програми для роботодавців, що передбачають облаштування робочих місць для людей з інвалідністю та працевлаштування ВПО.

Виробничо-перевантажувальний комплекс «БФ ТЕРМІНАЛ» на Березівщині (Закарпаття) – один із трьох індустріальних парків, що **отримав** державне фінансування в межах програми «Зроблено в Україні». 148 млн грн підуть на будівництво залізничних колій та електричної інфраструктури. Реалізація цього масштабного проекту забезпечить робочими місцями близько 2 тис. людей і сприятиме розвитку громади.

Розширюється мережа індустріальних парків і в Івано-Франківській області. 24 вересня Кабінет Міністрів України **ухвалив** рішення про внесення «Калуш продакшен» до Реєстру індустріальних парків, що дозволить працевлаштувати понад 2 тис. людей у громаді. Виробничі потужності парку охоплюватимуть виробництво хімічних речовин і продукції, меблів, готових металевих виробів, неметалевої мінеральної продукції, паперу, а також гумових і пластмасових виробів. Проект передбачає розвиток інфраструктури, розширення промислових потужностей і стимулювання економічного зростання в регіоні.

3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами

>> ДОПОМОГА ЗСУ

Стійкість громад у протистоянні російській агресії формується завдяки самоорганізації волонтерських спільнот, які ефективно реагують на запити військових. Одним із яскравих прикладів такої ініціативи є дронева майстерня **«Seraphym»**, відкрита в лютому 2024 року під Івано-Франківськом. Протягом пів року команда волонтерів виготовила понад 500 FPV-дронів. Цей проєкт демонструє не лише креативний підхід, а й економічну ефективність. Дрони коштують практично вдвічі дешевше за ринкові аналоги. За пів року до ініціативи долучилося більш як 20 волонтерів. Окрім того, майстерня отримує стабільну фінансову підтримку від «груп підтримки» – друзів, родичів військових та інших небайдужих, що дозволяє щомісяця збирати 500 тис. грн на придбання деталей для виготовлення приблизно 60 дронів.

У вересні з Львівщини військовим **передали** ще 450 FPV-дронів у межах проєкту «Пташки Перемоги». Як повідомила Львівська ОВА, на зібрані 218 млн грн виготовили майже 10,5 тис. дронів, які допомагають нищити ворога на фронті.

Колектив Чернівецької обласної ради **вирішив** щомісяця віддавати свій одноденний заробіток на придбання дронів для ЗСУ.

На Одещині демобілізований військовий Василь Бондаренко **заснував** підприємство «Бджоли Бессарабії». Воно вже виробляє тисячу дронів на місяць, у планах масштабувати виробництво до 10 тис. дронів щомісяця, пропонувати різноманітні моделі, у тому числі дрони-розвідники, одноразові дрони, дрони-бомбери та особливі дрони для доставляння провізії.

>> МАСОВІ АКЦІЇ

В **Одесі** на Приморському бульварі в міжнародний День зниклих безвісти **пройшов** показ фільму «В очікуванні на зв'язок». Родини зниклих безвісти, представники ветеранських і громадських організацій, одесити та гості міста зібралися разом на акцію, щоб вшанувати пам'ять воїнів і поділитися своїми історіями. В акції узяли участь близько 100 людей.

4 серпня на Центральній площі Чернівців **відбулася** чергова мирна акція. Родини військовополонених і небайдужі в межах ініціативи «Не мовчи! Полон вбиває! Єднаймося заради життя Героїв» вкотре нагадали світовій спільноті й українській владі про своїх рідних і близьких.

Фото. Мирна акція на підтримку військовополонених у межах ініціативи «Не мовчи! Полон вбиває! Єднаймося заради життя Героїв» у Чернівцях 4 серпня 2024 року. Джерело: Медіа гарячих новин

4. Зміни в соціальній структурі

4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю

Понад 45 млн грн державної [субвенції](#) отримало Прикарпаття на придбання житла для великих прийомних сімей, які переїхали з прифронтових територій в Івано-Франківську область. Наразі в області знайшли надійний прихисток 14 таких сімей, де виховують 112 дітей. Сім дитячих будинків сімейного типу потребують належного житла, яке планують придбати за кошти державної субвенції.

29 серпня в Угринівській територіальній громаді Івано-Франківської області [відкрили](#) новий корпус реабілітаційного центру «Донбас-Прикарпаття», який перемістився з міста Краматорська Донецької області та обслуговуватиме людей з інвалідністю з усієї України. Центр надаватиме широкий спектр реабілітаційних послуг. Завдяки міжнародній підтримці в ньому встановлено ліфт вартістю 3,5 млн грн.

У селі Глибочок Чернівецького району [відкрили](#) будинок підтриманого проживання для молоді з інвалідністю, де вона вчиться жити самостійно й задовольняти свої побутові потреби. Пілотний проєкт працює без фінансування, але ініціативу планують продовжувати через її важливість для молоді.

У Львові вимушено переміщені жінки з дітьми [зможуть](#) проживати в центрі «Незламні матусі» до досягнення дитиною 2-річного віку, з можливістю продовження до 3 років. Це рішення, ухвалене виконкомом Львівської міської ради, розширює попередній термін можливого проживання – до 1 року.

У Берегові за підтримки уряду Угорщини [завершували](#) будівництво прихистку для одиноких матерів із дітьми. Притулок передбачає п'ять окремих апартаментів для довготривалого проживання п'яти сімей, загальний бюджет проєкту – близько 8 млн грн.

4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування

>> ЖИТЛО ДЛЯ ВПО

У Чернівцях [заплановано](#) будівництво житла в межах проєкту «Підтримка ЄС у забезпеченні житлом ВПО» на суму 10,5 млн євро. Проєкт передбачає зведення двох житлових комплексів на загальном 144 квартири. Загалом у збудованих будинках зможе оселитися 615 людей.

У селі Нересниця на Тячівщині (Закарпаття) завдяки міжнародним партнерам – БФ «Карітас Чеська Республіка» та «Людина у скруті» (Словацька Республіка) – [відкрили](#) модульне містечко для ВПО. Наразі сім родин із Харківської, Херсонської, Донецької та Запорізької областей уже заселилися, ще три будинки готові прийняти нових мешканців. За фінансової підтримки Закарпатської ОВА, обласного та місцевого бюджетів на об'єкті провели комунікації та облаштували територію.

На Закарпатті [продовжувався](#) організований прийом переселенців. На жаль, розміщення ВПО відбувалося в надзвичайно віддалені громади області з обмеженою соціальною інфраструктурою. До прикладу, евакуаційним поїздом із Покровська на Закарпаття приїхали 78 людей. Автобусами вимушених переселенців відвезли до місць тимчасового проживання в селах Жорнава та Вишка на Ужгородщині, а також у місті Виноградіві та селі Затисівці на Березівщині.

>> ПІДТРИМКА ТА АДАПТАЦІЯ ВПО

У Сокирянській громаді Чернівецької області [відкрили](#) інтеграційний центр для переселенців у межах проєкту «Сприяння сталій підтримці ВПО в центрах колективного проживання та поза ними в Західній та Центральній Україні», реалізованого ГО «Пошук інновацій» за фінансової підтримки «Acted Ukraine».

Фото. Інтеграційний центр для ВПО, відкритий у Сокирянській територіальній громаді на початку серпня 2024 року. Джерело: сайт Сокирянської громади

12 липня в Чернівцях Національна платформа стійкості та згуртованості спільно з обласною бібліотекою імені Михайла Івасюка під час громадського марафону «Разом чи окремо: шляхи до єдності через виклики війни» обговорила питання інтеграції ВПО в громади, а також представила роботу своїх мобільних бригад, які надають психологічну підтримку.

4.3. Потреби добровольців територіальної оборони. Реагування. Мобілізація

Протягом літа по Україні активно [відкривалися](#) рекрутингові центри української армії. За словами представника Міністерства оборони України Олексія Бежевця, вони діятимуть у всіх регіонах країни, станом на початок вересня до них звернулися понад 16 тис. осіб.

У вересні «Укрпошта» [розпочала розсилати](#) повістки військовозобов'язаним, згенеровані в Реєстрі військовозобов'язаних. На відміну від попереднього способу вручення повісток у руки особі, нині повістка вважається врученою навіть за відсутності особистого отримання чи перебування людини за місцем реєстрації. У разі неявки до ТЦК та СП після отримання повістки військовозобов'язаного притягують до адміністративної відповідальності.

Посилення мобілізаційних заходів суттєво впливало на умовно тиліві регіони, призводячи до дефіциту трудових ресурсів, зменшення офіційної зайнятості й зростання суспільного невдоволення. Часто мобілізаційні дії ТЦК та СП супроводжувалися порушеннями етичних і правових норм, що викликало негативну реакцію і навіть опір із боку населення.

З 1 січня 2024 по 13 серпня 2024 року Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [отримав](#) 1 634 звернення через порушення прав громадян з боку ТЦК та СП. У 2023 році надійшло 561 таке повідомлення.

У вересні зросла кількість повідомлень про порушення кримінальних справ проти осіб, які ухляються від служби в ЗСУ, а від початку повномасштабної війни вже [зарєєстровано](#) 569 справ про організацію незаконного перетину кордону в Чернівецькій області. Вартість таких послуг стартує від 6 тис. дол., а інформація про схеми ухилення регулярно з'являється в медіа.

В Одеській області, як повідомила Служба безпеки України 11 вересня, правоохоронці [ліквідували](#) дві схеми переправлення військовозобов'язаних громадян за кордон. Організатори таких неле-

гальних «подорожей» давали змогу українським чоловікам перетнути державний кордон в обхід контрольних пропускних пунктів. За свої «послуги» вони отримували до 9 тис. дол.

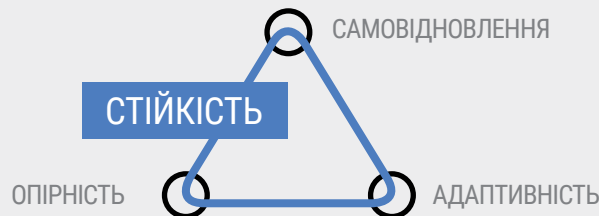
У Закарпатській області вироки для організаторів незаконного переправлення ухлянтів від служби в ЗСУ [залишалися](#) гнучкими, що дозволяло уникнути серйозної відповідальності. Наприклад, за рішенням Ужгородського міськрайонного суду, за давання хабаря прикордоннику закарпатець мав сплатити 17 тис. грн штрафу, а за переправлення особи за кордон йому призначили 5 років тюрми із забороною працювати на певних посадах 3 роки, але звільнили від тюремного ув'язнення з 2-річним іспитовим терміном. Також порушник зробив донат на ЗСУ розміром 90 тис. грн.

10 вересня в Івано-Франківській області [було викрито](#) заступника керівника обласного ТЦК та СП і двох службовців районного ТЦК та СП на хабарництві. Суми неправомірної вигоди становили від 2 тис. грн до 1 тис. дол. залежно від складності питання. За скоєне підозрюваним може загрожувати покарання – позбавлення волі на строк до 10 років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років, з конфіскацією майна.

МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ

Концептуальна рамка підходу Національної платформи стійкості та згуртованості

СТІЙКІСТЬ – суспільна практика на національному, регіональному та місцевому рівнях, яка створює можливості для подолання викликів і трансформації.

Ми вимірюємо її в трьох площинах:

- адаптація суспільних систем та інститутів до криз і різких змін середовища;
- самовідновлення – мобілізація громадян, інститутів для розв'язання різних гуманітарних, соціальних і безпекових завдань у співпраці;
- опірність – стабілізація моделей співпраці між владою, бізнесом, громадянським суспільством, які сприяють підвищенню рівня міжсекторальної довіри в ході трансформації.

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ – стан соціальних зв'язків у суспільстві між суспільними групами (по горизонталі) та між суспільством і владою (по вертикалі). Вимірюється за рівнями довіри та нормами взаємності (розвитком позитивного соціального капіталу); міцністю громадянського суспільства; наявністю інститутів управління конфліктами (наприклад, відповідальна демократія, незалежне судочинство тощо).

СТІЙКІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ базуються на спільних підходах і цінностях, розмаїтих моделях взаємодії.

>> **ФОКУС:**

- на акторах, змінах в управлінні, оцінюванні вразливості, здатності до адаптації, трансформації на відміну від повернення в попередній стан.

>> **ЗБІР ДАНИХ:**

- тимчасово окуповані та прифронтові території – Луганська, Донецька, Запорізька, Херсонська, Харківська області;
- території, де не ведуться бойові дії, – Одеська, Миколаївська, Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька області.

ДЖЕРЕЛА ДАНИХ – публікації в ЗМІ, рішення органів влади, проекти рішень органів влади, дані опитувань громадської думки, дані в соціальних мережах, звіти неурядових організацій, будь-яка інша оприлюднена інформація. Дані збирають координатори Національної платформи стійкості та згуртованості в 11 областях, спираючись на джерела даних, власне розуміння стану справ і залученість у місцеві процеси згуртованості.

>> ПРОБЛЕМАТИКА

На тимчасово окупованих територіях:

- **Динаміка окупації.** Просування російських військ, становище окупованих населених пунктів; позиції мешканців регіону / громади / політичних сил щодо російських окупаційних і воєнних дій.
- **Зміни в системі управління.** Рішення та інформація від окупаційної влади; прояви колабораціонізму; вилучення майна; експропріація продуктів окупаційними адміністраціями.
- **Гуманітарна ситуація.** Фільтраційні дії окупаційної влади; примусова депортація та її напрямки; захоплення заручників; рекрутинг у збройні формування; характер евакуації; руйнування; доступ до медичної допомоги.
- **Робота над ідентичністю.** Робота навчальних закладів, міграція здобувачів освіти та викладачів, примусова русифікація; російські державні стандарти освіти; політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення; діяльність релігійних організацій.
- **Зміни в соціальній структурі.** Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю.

На територіях, де не відбуваються бойові дії:

- **Динаміка воєнних дій.** Обстріли / озброєння, застосоване проти мирного населення; руйнування.
- **Зміни в системі управління.** Організація діяльності органів влади та доступ громадян до ухвалення рішень на місцевому рівні; доступ до публічної інформації; координація дій волонтерів і влади, а також органів влади між собою, органів влади та військових, волонтерів і військових тощо.
- **Гуманітарна ситуація.** Доступність питної води, їжі, зв'язку, електроенергії; доступ до медичної допомоги; надання гуманітарної допомоги на регіональному рівні.
- **Зміни в суспільному середовищі.** Ставлення в громадах до змін у символіці, календарях (свята, пам'ятні дні); перейменування вулиць та інших об'єктів; робота навчальних закладів, міграція здобувачів освіти та викладачів; громадянське суспільство та бізнес, ринок праці.
- **Становище внутрішньо переміщених осіб.** Забезпеченість житлом і роботою; інтеграція в громаду, що приймає; мережування.

>> ПЕРІОДИЧНІСТЬ ВИХОДУ ЗВІТУ

Початковий моніторинговий звіт охоплює перші чотири місяці широкомасштабного вторгнення (лютий – червень), починаючи з 24 лютого 2022 року; звіти з 2-го по 9-й – по два місяці, а починаючи з 10-го – по три.

ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НЕЗАЛЕЖНИЙ ЦЕНТР ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Український незалежний центр політичних досліджень – неурядовий непартійний аналітичний центр.

УНЦПД з 1991 року спрямовує свої зусилля на утвердження демократії та впливового громадянського суспільства в Україні. Ми пропонуємо рішення для державної політики у сфері демократії, співпрацюємо із зацікавленими сторонами, здійснюємо комунікаційні кампанії.

За нашою діяльністю можна стежити на сайті www.ucipr.org.ua та в соціальній мережі Facebook – <https://www.facebook.com/UCIPR>.

Долучитися до нашої діяльності можна через різні види партнерства, написавши нам на електронну скриньку ucipr@ucipr.org.ua.

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України
Випуск 12. Липень – вересень 2024 року

Горобчишина Світлана Анатоліївна
Конончук Світлана Григорівна

Літературна редакторка – Добоні Мар'яна Іванівна
Дизайнер – Буравченко Сергій Валерійович

Електронне видання

Випуск 17.11.2024 року

2024